

bizonyítja, hogy a vezetésben Zákó utóda: vitéz Duska László nevében — aki a Vitézi Rend h. főkapitánya is — írtak hasonló levelet, melynek nyomán éles támadásokat kapott.)

Zákó Andrással, aki sajtóharcainkért hangszalagon is kifejezte elismerését, sok feladatot megtárgyaltunk. Érdekes emlékeket mondott el legkiválóbbnak minősített munkatársáról: Hugóról életveszélyes helyen kezdődött, majd Bécsben folytatott együttműködésükről, ahol a pályaudvaron kommunista ügynökök szintén megölték egyik lelkes barátjukat. Még nagyobb elismeréssel szólt Hugó kiváló amerikai teljesítményeiről és Zsuzsával együtt meghívta, hogy következő évi európai útjuk során vendégei legyenek. Meglátogatása mégis elmaradt, mert nem volt elég idejük az Olimpiásszal kapcsolatos építkezések miatt feltúrt München közlekedési akadályainak leküzdésére. Zákó sajnálattal írt erről beszélgetésünket is kiegészítő levelében és hozzátette:

— No majd máskor mégis látunk benneteket, hisz ami késik, nem múlik...

És alig ért ide a levele, 1968 márciusában a müncheni utcán bekövetkezett hirtelen halálával örökre elmúlt az, ami késett...

— — —

Hennyey Gusztáv vezérezredes, Horthy utolsó külügyminisztere se kerülte el azt az üldöztetést, amelyben a vezető katonának a háború utáni időben része volt. Egy hónapig ült az amerikai fogságában és a hazaszállító repülőgépről az utolsó percekben szedték le Szálasi, Szombathelyi, s a többi vezető közül, mert kiderült, hogy a Szálasi-kormány tagja: Henney Árpád tábornok helyett fogták el. És akiről azt hittük, hogy nagyon jó a viszonya az amerikaiakkal, kiderült, hogy még azután is hosszan nem kapott amerikai beutazási engedélyt itt férjénél lévő leánya és családja meglátogatására, amikor a többi katona már bevándorlási engedélyt is kapott.

— Hát az hogyan lehetett, az amerikaiakkal való jóviszonyod ellenére, — kérdeztem.

— Az a Himler akadályozta, aki a gépről való leszedésemkor pedig rendesen viselkedett velem szemben. Az lett a nagy bűnöm, hogy jóviszonyban voltam Zákó Andrással, támogattam szervezetét és viselni mertem jelvényét.

— Igen — mondtam — ez volt az a Himler, aki Eckhardt-nak azt mondta: megyek haza, hogy bosszút álljak a magyarokon. Meg is tette. Véres bosszút állt a magyarokon a zsidók ellen Hitler által elkövetett bűnökért is.

Katonákról, Horthy tábornokairól emlékeztünk...*

*Katonákról szólva ide kívánczok a haditechnikai szakértők ügye is. 1950-ben írta nekem New Yorkba egyik lindaui barátom: Fischer Viktor, a péti kémiai és hadiszergyár mérnöke, hogy őt és társát: Pusztá Bélát a szovjet

részéről elrablás fenyegette. Egy harmadik társuk már az emberrablók kezéből szökött meg és riadózta őket. Az esetet megírtam az A. M. Hangban. Hozzáfűztem: miért nem veszi igénybe az amerikai kormány azokat a haditechnikai magyar szakembereket, akiket a szovjet még elrablás útján is meg akar szerezni. Még két cikkben írtam róla s ekkor történt, hogy a Fehér Ház a Secret Service egyik főtisztviselőjével megüzente, hogy javaslatomat elfogadja és a haditechnikusokról kér listát. Megkapta. Neveik megtalálhatók archívumomban. Magasrangú katonák aztán állampolgárság nélkül bekerültek a Pentagonba bizalmi helyekre, így a térképészethez is. Aki a kérdésre felhívta figyelmemet: Fischer Viktor — számos lindauival — tölem kapott assurance-ot és New Yorkban mindvégig jóbarátom maradt, magyar mozgalmaink lelkes résztvevőjeként, ahogy erről a Battha-hangszalagon megemlékezik. Fiából: ifjabb Viktorból pedig — aki lindaui és new yorki magyar iskolánkban a legkiválóbb növendékem volt — az élen álló cserkész tisztek egyike lett, mint középiskolai tanár.

MEGMENTJÜK SCHWÁB MAGYARSÁGÁT ÉS IRÓTAGSÁGÁT

Az ezredes már az ajtóban búcsúzik, amikor jön Schwáb Arnold, s ahogy beengedi visszaszól:

— Csak a neve nem szép ennek a barátunknak, de különben derék magyar, segíts neki bajában.

Igen, tudom, jó magyar. Most belenézek, mit írt 1947. dec. 4-én emlékkönyvünkbe. Idézem is belőle neki: „Engem is, mint sok magyar családot, a háború szele elsodort idegen országba... Ünneppnapnak érzem azt a napot, midőn magyar emberrel találkozik és magyar szót hallok...” És a hazakívánczozásnál „szent hazánk”-at említ.

— Ime, — fűzöm hozzá — milyen sajnálatosan igazolódik itt, idegenben is az, amit otthon éveken át és országon keresztül hirdettem a magyar névmozgalom során a magyar név fontosságáról olyan embereknél, akik már lélekben és vérségileg is beolvadtak a magyarságba és nevük — gyakran hamis — látszatán kívül semmi se köti ahhoz a néphez, amelyből ősei kiszakadtak századokkal előbb. Nyilván ez az eset önnél is, aki Schwáb nevével a svábiai földet „idegen országnak”, a magyart „szent hazának” nevezi.

— Ugyvan, így érzem, — mondja, majd én folytatom:

— És ebben az „idegen országban” a franciák az idegen néphez tartozónak és a magyarságtól távol állónak tekintik és családjával együtt megfosszák a magyar menekülteket megillető jogoktól, kedvezményektől. Akárcsak a magyar föld idegen megszállói — csehek, szerbek, románok — akik az idegen nevű magyart éppígy nem ismerték el magyarnak, kisebbségi jogtól,

magyar iskolától, miegyébtől megfosztották őket. Kár, hogy otthon nem hallgatta egyik előadásomat sem, mert akkor most aligha lenne ilyen bajban.

— Bizony kár, sajnos, hogy főszerkesztő úr nem jött el hozzánk Pétfürdőre. Ha hallottam volna a fontos indokokat, én se ragaszkodtam volna az idegen családi névhez. Tetszik tudni, hogyan volt, az ember azt tartotta, hogy „apám is becsülettel viselte”. Pedig amikor olvastam róla, hogy a nagy országos szervezeteket sorra megnyerte, hol, merre tartott előadást, meg hogy Budán ünneplés is volt, amikor elérte az évi százezres névmagyarosítási átlagot, gondolkodóba estem, de csak múltmaradt. Hogy legalább a rádióban hallhattam volna a százötvenedik, tíz éves jubileumi előadását! Feleségem hallotta és mondta is, hogy nekünk is meg kell fogadnunk a jó szót, ahogy a péti kémiai gyár sok alkalmazottja is tette, nem hallgattam rá. És most nem elég a baj, hogy nem vettek be az IRO-ba, hanem még a feleségem szemrehányását is el kell viselnem. Kérem a segítségét. Bízom abban, hogyha az elnök urak Károlyi gróf úrral együtt szót emelnek értem, nem tagadhatják meg.

Örültem, hogy igaza lett. Berzeviczy Lacival négy magyar szervezet nevében támogattuk meg ügyét és amikor Károlyi György elmondta az illetékes tisztviselőnek a svábokat megtagadó Schwáb esetét velem és indokaimmal és nagy megbánását, láttam, hogy a francia tisztviselő jól mulat rajta, már tudtam, hogy nyert ügyünk van.

(Sikerült az IRO-ba bejutni, így kívándorolnia is. Hogy aztán, ha Amerikába került, esete konzekvenciájaként követte-e azoknak az idegen nevű magyaroknak példáját, akik itt magyaros hangzásúra cserélték át nevüket, nem tudom, De ilyen esetről nem egyszer hallottam, s többen meg is írták nekem a Szabad Magyarság szerkesztőségébe. Így egyik lelkes híve és szervezetője, Altman Vilmos, aki Cleveland-on családja több tagjával Budavárra magyarosította nevét. Tán két orvos is akadt, akinek szlávos nevéből csak a „szk”-át kellett kihagyni, hogy magyarrá váljék a neve. Persze, örültem, hogy idegenben is sok esetben igaza lett érveimnek.)

Az újságírói és a nagyvilágon körbelevelezési, nemkülönben helyi közérdekű tevékenység mellett új mesterséget is tanulok. Ugyanis otthon esti divatszalon nyílt nálunk. Miért? Mivel szükség volt a többkeresetre és mivel párom több magyar, német és francia megrendelője, aki nem szimpatizált a közös divatszalon hatalmas (termetű) főnökével, ezt ismételtén kérte. Éjjel egy, két óráig ment a munka, melyben részt vettem.

Megtanultam a rég tudott írógépelés mellett a varrógépelést. Tehát nemcsak adminisztráltam a kis „üzemet”, hanem ennek

kétkézi munkájában is részt kértem. Az éjjel előkészített ruhákat nappal összegépeltem.

Később akadt ruha, melyet 60-65 százaléban én csináltam, s büszke voltam erre a termelő munkámra. Szívesen el is dicsekedtem vele. Akkor árultam el a megrendelőnek, amikor kívülből alaposan átnézte, s a ruha kifogástalannak találtatott.

— Nem baj, hogy kezdő szabó csinálta nagyrészen? — tettem fel a kérdést.

— Dehogy — hangzott rendszerint a válasz, — sőt büszkén viseljük, hisz kevesen dicsekedhetnek azzal, hogy író varrta ruhájukat.

Munka közben is többször szórakoztat bennünket hangversenydarabokkal is Berzeviczy Magdi, a kitűnő zongorajátékos. Két évvel előbb lovaglóruhában találkoztam vele először. Elegáns volt, s feltűnő a menekültek közt. Mágnesszony benyomását keltette, — könnyen olyan családból is származhatott, hisz férje családja is egyike volt az ország előkelő, ismert családjainak, — és olyan csinos, fiatalos, hogy a feltűnően szép Xenia leánya nővérének nézhettem.

HÁROM ÉS FÉL MILLIÓ HÁZ PUSZTULÁSA

Azóta sem láttam lovaglódresszben Berzeviczynét. Valószínű, hogy sok mással együtt ezt is el kellett adnia, hogy a legszűkebb időben egy kis élelemtöbblet juthasson családjára. Abban az időben, amikor német földön sokan haltak éhen és városokba menekültek is, németek is ruhákat adtak cserébe — burgonyahéjért.

Azok a szerencsétlenek, akik az összerombolt városokban romos házak pincéiben, óvóhelyein, sőt néha árkaiban húzódtak meg. Most láthatják az angolok, amerikaiak, milyen szörnyű rombolást végeztek Európa-szerte, de főként Németországban bombáikkal.

Egyik napon esti zongorázásra, beszélgetésre férje, Laci is elkísérte Magdát. Vele is gyakran vagyok együtt közéleti munkánk során. Szóba kerül, hogy a magyar menekültek nagyobb része, mivel nem tud munkához jutni, oly nyomorúságos helyzetben van, hogy a kivándorlási kérésekkel járó utazásokhoz, de még a legkisebb illeték megfizetéséhez sincs fedezete. Ezért fontos a Karitászt segítőmunkájának fokozása. A lakásviszonyokra vonatkozó panaszok is előkerülnek, pedig itt, ahol keveset bombáztak, sokkal jobb a helyzet, mint az ország északi vidékein. Ezirányban is akcióztunk és utóbb is sikerült néhány

magyar társunknak a korábbinál jobb lakást szerezni Lacival és nőivel együtt, akik a franciáknál dolgoztak.

— Igazán hálát adhatunk Istennek, — szól Berzeviczy Laci, — hogy itt a legtöbb magyar társunkkal együtt nekünk is, nektek is jó lakást tudtunk szerezni. Utóbbi közösségi szempontból is fontos, hisz ez a szép hajlék, — emeli fel szavát s az ablakon át a Bodeni tó és a mögötte lévő svájci hegyek szépségében gyönyörködik, — alkalmat adott és ad társadalmi összejöveteleinkre, magyarok összehozására, békesség teremtésére. Öröm ez számunkra, amikor több helyről, így a kormányzó közelében lévő weilheimi táborból is a torzsalkodások híre érkezik. És ha az ember belenéz ezekbe a német lapokba, melyek tömegek lakásnélküliségéről, embertelen sorsáról írnak. Nézd csak ezeket az adatokat, megdöbbenetők.

Valóban azok. Belenézve ilyeneket láthatok:

A legjobban összebombázott hatvanegy német nagyvárosban három és fél milliónál több ház pusztult el, vált lakhatatlanná, s így megsemmisült 7, azaz hét millió hétszázezer lakás.

A másik arról ír, hogy csak az angol zóna öt és fél millió lakásából több mint másfél millió teljesen elpusztult, másfél millió lakhatatlanná vált.

Berlin 298 ezer lakásából mindössze 27 ezer maradt. Így nem csoda — de a huszadik század szégyene — hogy millió és millió ember még a háború után is vakond módjára földalatti óvóhelyen, pincezugban, árokban, istállóban, pajtában húzódik meg.

— A berlini ellenőrző tanács elegendőnek tart minden német számára négy négyzetméternyi helyet, — fűzi hozzá Laci.

— De most már enyhülni kellett ezeknek a szörnyűségeknek. A mi vidékünkön: Dél-Württembergben aránylag kevesebb volt a rombolás, a gömöri vármegyei tisztikarnak Dr. Sorbán Jenő alispánnal élén mégis hónapokra csak pajtában jutott szállás 1945 tél végén. Aztán a következő télre elhelyezhetők voltak házakban, pedig egy lakással se épült több. Tehát előbb is elhelyezhetők lettek volna, ha nem kérges a helyi németek szíve.

— Később is csak azért puhult meg, — fűzi hozzá Laci, — hogy a lefelé húzódó északi pincelakó németeknek ne kelljen szállást adniok, akiktől jobban féltek, mint a közben megismert, rendesnek talált magyaroktól. Így lett Lindauban is.

— Ahol már korábban, a kiüzetés megpuhította a kemény szíveket.

Aztán arról beszélgetünk, hogy közadakozásból meg akarjuk örökíteni szegény elhunyt barátunk, Dr. Fazekas József emlékét. Ezzel kapcsolatosan emlitem özvegyének és a Horthy-rokon Károlyiéknak tyúktenyészetét. Ez is nagy dolog ezidőben, amiért sokan irigylük őket.

AZ EMIGRACIÓS MAGYAR SAJTÓ ELSŐ TALÁLKOZÓJA MÜNCHENBEN

(Megjelent a Világhíradó 1977. máj. számában)

Németország kezdett feltápáskodni világháborús elesettségéből, de a romok még üszkös sebekként éktelenkedtek keresztül-kasul megszabdalt testén. A később elkövetkező „gazdasági csoda” a jövő méhében fejlődött, de még nagy volt a nyomorúság. Ennél nagyobb csak a bizonytalanság sorsunk alakulása körül. Már elindultak kivándorlási kísérletek Marokkó, Venezuela és Argentina felé, de a legjobban kívánt Észak-Amerika körül még nagy volt a bizonytalanság.

(Azt hiszem: a Világhíradó szerkesztője, az akkor szintén ott élő ifjú diákleány Petres Judit tán álmaiban se gondolhatott arra, hogy elkövetkezzék amerikai tanárnői, irodalmi, szerkesztői pozíció.*)

Nyirő József elnöklésével megalakíthattuk az emigrációs magyar újságíróegyesületet.

Nagy dolog volt, hogy a reménytelenségben biztatást tudott adni az első nyomtatott emigrációs magyar hetilap. Pedig az amerikai megszállóktól magyar lapengedély még nem volt kapható. A lengyelek kaptak. És az ősi magyar -lengyel barátság segítette hozzá Dr. Lippóczy Miklóst, hogy egy lengyel lap magyar kiadásaként Münchenben Hungarian címen megjelenhetett az első lapunk. Amely aztán 1948-ban Hungária néven önállósulhatott.

*A kitűnő írónővé fejlődött Petres Judit és lapja sorsa is oda sorol az emigrációs magyar sajtó sajnálatos jellegzetességei közé. Több üldözött lap sorsát osztotta. A szerkesztő halála és özvegye kísérlete után megszűnő torontói folyóirat nyomában megalapította a Képes Magyar Világhíradót az ohioi Clevelandban. Hat éven át szerkesztette Fűry Lajossal együtt, — de inkább egyedül — tanárnői és családanyai feladatai mellett. Keresztény, nemzeti szellemben, éjt-napot egybevető munkával.

Ezért aztán nemcsak elismerést kapott az olvasóktól, hanem támadásokat is a világnézeti ellenfelektől, meg fűró-faragó irigyektől. Sőt, párisi előadása során sebesüléssel is járó éjszakai rablótámadást, melyről az FBI azt állapította meg, hogy politikai motivumból származott. (Ott ugyanilyen okból megöltek egy Szász nevű újságíró, harcos antibolsevistát.)

Judit sok amerikai kellemetlenségről, piszkálódásról panaszkodott hozzá-
m írt leveleiben. Hálával emlegette, hogy a szurkáló levelek közt az enyémek, melyekben vigasztaltam: simogatások. 1977 nyarán csőtől zúdultak rá a kellemetlenségek. Elvesztette tanári állását, elvált a kiadóhivatalt ellátó férjétől, a lengyel Ewendt-től s mivel már nem volt miből ráfizetnie: lapját átadta a torontói Krónikának, aztán nagyon lemondó, pesszimista hangulatban itt hagyta Amerikát, visszatért Németországba. Ott a búcsúzásnál kapott biztatásom, optimizmusom vált be: a nevelői pályán megtalálta boldogulását és Balogh Győző kitűnő író-társunkban — a párját. Két év után újra olvashattuk írásait.

A lap körül természetyszerűen sorakoztak a német földön szétszórta élők, otthon ismert magyar írók, újságírók. És a Hungária fennállásának egy éves „jubileumán” megtörténhetett az emigrációs magyar sajtó első találkozója a még romos Münchenben 1949 januárjának végén.

A szélrózsa minden irányából jöttünk össze, távoli vidékről. Ami szintén nem volt könnyű szegényes körülményeink és a megszállás korlátai közt. Nekem sem, a francia zónából. A szerkesztőség tagjai közül a legkevesebben Münchenben éltek. Csak Ölvedi Jánost tudtam meglátogatni szerény otthonában.

Egy, még szerényebb penzió adott szállást és ellátást két napra a Hungária munkatársainak. A megkésettén érkező Erényi Gézának az Amerikai Magyar Hang későbbi szerkesztőjének — nem is jutott már szoba. Késő éjjel kopogtatott be és kért menedéket a kollégáktól. Marschalkó Lajos fogadta be.

Két szerkesztőségi értekezleten és az irodalmi esten kívül a penzióban voltunk együtt legtöbbit a kollégákkal és cseréltük ki élményeinket. Az évek után a penzióban történt együttlétünkről és a tragikus október 15-iki együttes kalandunkról Marschalkó érdekes beírásban emlékezett meg emlékkönyvemben.

Vele éppúgy, mint a többiekkel: Flórián Tiborral, a Magyar Távirati Irodabeli kartárs Erényivel, Győry Alberttel, Lippóczyval, Kannás Alajossal, Ölvedivel, Szebedinszky Jenővel, Wass Alberttel és a festőművész Tokaji Jánossal kölcsönösen regénytémákra való történeteket mesélhettünk el a háború poklából való menekülésünktől kezdve.

Izgalmasabb azonban nehezen akadt, mint a családommal való gyalog-menekülés, hátunkban a belénk aknázó, lövöldöző oroszokkal, majd két hetes bolyongás az állandóan támadott német vonatokon, hogy aztán Bayreuth helyett, ahol laptevé hiúsult meg, a Bodeni tónál köthessünk ki. Mindebből a sorozatban „Lángoló tavasz” és „Magyar menedék a Zeppelinek romvárosában” címmel születtek élményregények. Kollégáim által is a körülöttük történetekről. Azokat, melyek nem kerültek, kerülnek kiadásra, a Magyar Hangszalagos Világkönyvtár örökíti meg s juttatja el a világon szétszórta magyarsághoz.

Németföldi életünk kalandjai közt érdekes volt Wass Albert elbeszélése. Az üldöztetések idején oktan vádaskodásra őt is fenyegette veszély. Magas hegyen, erdő szélén lévő házban lakott családjával. Meredek, köves út vezetett fel a házhoz, amelyen éktelen zörgéssel haladhattak az amerikai kocsik. Ez volt a szerencséje. Mire felértek, nem lették nyomát. Kimenekült az erdő sűrűjébe. A történetet aztán részleteivel New Yorkban évek múltán fejezte be Wass Albert, amikor szintén előadótársak voltunk, ahova mint az Irodalmi és Kulturális Kör vezetője hívtam meg Floridából. A veszélyt az erdő felőli ablakba kiakasztott

fehér kendő jelezte. Akkor lehetett visszatérni a házba, mikor az ablakból eltűnt a fehér kendő.

A szerkesztőségi értekezleten részletesen megvitattuk a németföldi magyarság nehéz sorsát, a mentési, kivándorlási, segítési lehetőségeket és a ránk, újságírókra váró feladatokat, — hisz bírói és végrehajtó hatalom nélkül egyetlen erőnk a nyílvánosság volt. Javaslatomra határozatba ment: ha Isten kisérgít bennünket Amerikába, nem indítunk külön lapokat, hanem egy központi sajtóvállalat keretében dolgozunk. Amire az aláírásgyűjtést már német földön elindítottam s a határozatot Amerikában betartottam. Wass Albert is az írók Szépművészeti Céhének és a könyvkiadó Danubian Pressnek megalapításával.

Az „élő újságot” jelentő és élénk érdeklődéssel fogadott irodalmi estén is sok érdekes történet került sorra. Wass Albert és a költő Flórián Tibor Erdélyt idézték. A műsoron Kannás Alajos versekkel, Erényi, Lippóczy, Ölvedi, Marschalkó, Szebedinszky időszerű kérdésekkel vagy ezekhez való hozzászólással vettek részt. Magam a Lindau-Bodensee előtti lakóhelyünkön lévő Achberg várának francia-magyar vonatkozásairól szoltam, majd a korábbi politikai árnyalatok félretételével megteremtendő emigrációs összefogás és a fokozott magyarsegítés szükségességét hangsúlyoztam. Nem is hiába.

Utóbbival kapcsolatosan jegyezte be emlékkönyvembe Horthy kormányának utolsó külügyminisztere: Henney Gusztáv vezérezredes: „Legyen ez a mai nap az igazi összefogás kiinduló pontja.” Vele az összefogással, úgyszintén történelmi adatok feltárásával és a szociális segítséssel kapcsolatosan már korábban levelezésben álltam kettős minőségben: mint a francia zóna krónikása és mint karitás-vezető s a lindaui kat. egyházközség elnöke.

Műsor után fehérasztalnál hosszan beszélgettünk. Mialatt kollégáim az emigrációs történelem számára is érdekes jelmondatokat írtak körbejáró emlékkönyvembe, Tokaji János festőművész pedig portrét és karikatúrát rajzolt rólunk, Henney külügyminiszterrel tragikus újkori történelmünk sok izgalmas kulisszatitkát tártuk fel. Nem gondolhattuk, hogy ezt két évtized múltán bő levelezésben, majd new-yorki otthonomban hosszú hangszalagos beszélgetésben folytathatjuk.

A képes folyóirat fénymásolatban közölte — több karikatúrával együtt — azokat a jelmondatokat, melyeket kollégáim beírtak emlékkönyvembe. Lippóczy, Marschalkó, Kannás és Mitrovics karikatúrái közt kézírásukkal olvasható:

Minden magyar ember annyit ér, amennyit használni tud otthon maradt népének. Wass Albert.

A hirdetőoszlop hirdeti korunk világnézetét, de a történelem — ha nem számolod az éveket nemzedékek szerint — a végtelen

időben Isten törvényei szerint hozza meg ítéletét. Flórián Tibor.

Ha két MTI-s (négy év után) találkozik, annak csak jó vége lehet. Szeretettel Erényi Géza.

Sose bosszankodni, mindig csak csodálkozni. Szebedinszky Jenő.

A hontalan szellemi emberek képviselik ma a néma nemzetet. Ennek a felelősségnek letéteményese minden magyar újságíró. Ezért értünk egyet. Dr. Lippóczy Miklós. — Én is! Dr. Lippóczy Miklósné.

Négy éves hazátlanság után csak egyetlen erőnk maradt. Hit az örök Magyarországbán. Ölvedi János.

A régi harcosnak új harcok kezdetén. Marschalkó Lajos.

Az emigráció viharzó hullámai között egy harmonikus est emlékére. Dr. Győry Albert.

Legyen a mai nap az igazi összefogás kiinduló pontja. Henyey Gusztáv.

Ugy kell harcolnunk, hogy minden szóval és tettel a békét, az igazságot szolgáljuk. Kannás Alajos.

Az emigráció bajainak egyik legfőbb forrása: nincs bírói hatalom. Önmagának pedig kevés ember tud pártatlan bírója lenni. Dr. Mitrovics Tibor.

IRÓK, ÚJSÁGÍRÓK A NEMZET KÉPVISELETÉBEN

Pótlóan feljegyezhetem, hogy a megnyilatkozókon kívül több olyan kollégánkat vártuk, akikkel otthon az utóbbi időben együtt vagy egymáshoz közel voltunk és akikről tudtuk, de legalább feltételeztük, hogy kijöttek és sajnálatunkra nem voltak köztünk a találkozón. Leginkább várhattuk azokat, akik szintén lapot csináltak, így Alföldi Gézát, aki a Hídverőket szerkesztette, meg Farkas Istvánt és Szathmáry Lajost, akik nagy nyomorgás közepette Salzburgban szerkesztettek nyomatos lapot.

Hiába vártuk Csonka Emilt, Fűry Lajost, Maróthy Károlyt, Matyasovszky Kornélt, Oláh Györgyöt, Ráttkay R. Kálmánt, Stirling Györgyöt, Szakáts Istvánt, Szitnyai Zoltánt, akiknek neve úgy a szerkesztőségi értekezleten, mint esti beszélgetéseinkben felmerült. Velük később vehettem fel az együttműködő kapcsolatot. Korrajzos adalékként a németföldi élmények megszakításával elmondhatom röviden az itt szereplő kollégák sorsát, emigrációs ténykedését és azt is, ki, mit váltott be a szerkesztőségi határozatból, a nemzet szolgálatából.

Ezekről a szellemi emberekről emlékezni azért is érdekes, mert legtöbbjük körül sok emigrációs romantika szövődött.

Ha pedig igaz — miként annak tartják — hogy a szabadságától megfosztott nemzetet a szabad világban a szellemi emberek, írók, újságírók képviselik, akkor nézzünk körül, hogy a müncheni találkozón résztvettek és odavártak miként sáfárkodtak, hogyan próbálták képviselni a nemzetet, mit tudtak elérni abból, amit a szerkesztőségi értekezleten elhatároztak? Nehéz körülmények, a még sokáig ható sztalini-szovjet szülte akadályok, nem egyszer üldöztetés közepette. (Mint Petres Judit esete is.)

Három évtizeddel a müncheni találkozó után, — e könyv kiadásakor — nézek körül sorainkban és a rendelkezésre álló szűk helyen próbálok néhány ecsetvonással képet adni azokról a szellemi emberekről, akik életük, munkájuk, élményeik érdekességeiből köteteket írhatnak össze. Egyesek írnak is, miként magam is. Betűrendben veszem őket sorra.

Erényi Géza jól érzékelte, hogy találkozásunkból csak jó származhatik. Azt az ígéretét, hogy eljön hozzám, csak New Yorkban tudta beváltani, ahol Dr. Hilberth Béla barátunkkal, érkezőknek a Segélybizottság részéről mindig áldozatkész, reménykeltő fogadójával együtt várt a hajóállomáson 1949. december 13-án. A General Stewart katonai szállító hajóról aztán ketten megosztva vittek családommal, egyelőre hármas elosztásban szálásunkra.

Géza egyideig együtt tervezgetett velünk lapindításról, aztán egyszer, mikor az Irodalmi Kör nálam ülésezett, azzal jött: — Ne haragudjatok, én nem tudom megvárni a közös nagy lapot, nyomatos alapon, saját készítésben elindulok a két hetenként megjelenő Amerikai Magyar Hang c. folyóirattal. Kérem segítségteket.

Bármennyire eltért ez müncheni elhatározásunktól, a kért támogatást megkapta. Tölem azt a várt „jót”, hogy két éves fennállása idején minden száma közölje Dunántúli S. István cikkét. Géza, akit az antibolsevista nemzetek szövetségének magyar osztálya országos elnökévé választott — csekélységemet meg aelnökké — lapjával keményen harcolt magyar nemzeti érdekekért. És annyira beleélte magát nivós lapja szerkesztésébe és adminisztrálásába, hogy ennek féltésében nem jött velünk, amikor Ft. Galambos Jóskaival és Fáy Zoltánnal elindítottuk a nagy lapvállalat szervezését, melyhez a hívek gyűjtését már német földön megkezdtem. Hiába magyaráztam, hogy ha a nagy lapnál dolgozik, könnyebben csinálhatja folyóiratát, hiába én, barátja álltam aztán a lapmozgalom és a megalapított lapkiadótársaság központi irodájának élén, nem jött velünk.

Kár volt, mert aztán nem más lap versengése, hanem — különösen néhány cikkéért s egész jobboldali munkájáért — nagyobb erőhatalom kényszerítette lapja beszüntetésére. Elvonult

vidéki hotelszolgálatra. Bár Galambos Jóskaival kicsit összeütötte a fokost, jöhetett volna velünk dolgozni a Szabad Magyarorsághoz. Sajnáltam, hogy nem tette. Elhallgatott.

Flórián Tibor, a kitűnő erdélyi költő is csak egyideig vett részt laptervezésünkben, aztán hosszabb ideig csak verseivel szerepelt az Irodalmi Kör estjein. A Free Europe rádiónál betöltött szerepe készítette tartózkodásra... Amikor aztán ez alól a kööttség alól felszabadult, nemcsak verseivel, hanem magyar lelkiismeretet ébresztő harcos cikkeivel is kiállott a nagy magyar érdekek, nyelv, kultúra megőrzése, ifjúságunknak a magyar eszmekörben való megtartása érdekében. Különböző lapokban, folyóiratokban, előadások során — nemcsak Amerikában, hanem Ausztráliában is — hirdette a nemzeti keresztény gondolat s így a müncheni elhatározások szellemében nemes eszméit. Írásaiért elnyerte az Árpád Akadémia aranyérmét. Az erdélyi magyarságért kifejtett ténykedéseért is.

Siker kísérte a hetvenes évek derekán „Keserű gyökéren” címmel megjelent verses kötetét, melyben erdélyi emlékei dominálnak. Ezek jórésze az Erdélyre emlékeztető erdei magányában született. A hegyes-völgyes Connecticutban találta meg ezt a magányt, New Milfordban, melyet Erdőszállásnak nevez. De később az Erdélyhez hasonló hideg megártott és betegségek környékeztek, melyek az erdei házhoz kötötték. A magával szemben pesszimista költő szenvedések közepette is optimizmust hirdetett és Isten megsegítette.

Pesszimizmusára jellemzően írta egyik levelében a nálam 13 évvel fiatalabb Flórián Tibor: — Mindig szívesen olvasom írásaidat... (és telefonon hozzá tette:) ízelem, mérlegelem és elgondolkozom azon: tudok-e még a te korodban hasonlóan írni. Hát hogyne tudnál, — mondtam rá.

Olasói mellett kollégái is megbecsülték. Az 1978-ban a nálunk fiatalabb agilis kollégánk: Stirling György buzgólkodásából életre kelt Szabad Magyar Ujságírók Szövetsége elnökévé választotta. Ekkor érte el hetvenedik életévét és meleg ünnepségben részesítettük. A fényképét címlapján közlő torontoi Krónika, s éppígy a Magyar Élet, melynek állandó cikkírója, elismeréssel méltatták.

Hogy pedig Flórián Tibor szépen ír, azt szerte a nagyvilágban megjelenő magyar lapokba írt versei, cikkei éppúgy reprezentálják, mint említett verses könyvének hat ciklusba szedett költeményei, — Erdélytől Amerikáig, a második világháború előtti időtől napjainkig. Átérezzük annak a megállapításnak igazát, hogy „... az Erdéllyel és Felvidékkel rokon (connecticuti) tájon úgy nő ki gyökeréből az új fa, hogy annak leveleiben egyszerre zizzen föl New England és Erdély... (a költő) így nő a new englandi tájba, ... anélkül, hogy megszűnne erdélyi lenni és úgy

fogódzik az amerikai talajba, hogy európai és magyar marad.”

Igen, izzó magyar, azért van velem — több más jóbaráti író társunkkal együtt — magyarérdekű törekvéseimben, így a Magyar Hangszalagos Világkönyvtár megvalósításában is.

És a magyar érdekekben hol lázadó, harcos, hol szeliden békés költőre jellemzőek azok a sorok is, melyeket hozzám dedikált verseskönyvébe szép betűvel így írt a „Keserű gyökéren” cím alá:

„Ezeknek a verseknek egy része a hontalanság keserű gyökeréből fogant. Mégis, aki keresi: a természet békességét és a szeretet harmoniáját is megtalálhatja benne.

Békesség, szeretet és Isten áldása kísérje e könyv sokra becsült, baráti olvasóját és az az őszinte óhaját, hogy tervei megvalósulásában gyönyörködhessek.”

Kívánom, hogy Flórián Tibor koromon túl is tudjon oly szépen írni, mint most.

Akik nem tartoznak szorosan a hivatásos újságírók társadalmához: Győry Albert (és Mitrovics) további életéről nem tudok.

Hennyey Gusztáv külügyminiszter beírásai kívánságának megfelelően végezte feladatait. Nemzetközi szervezeteknél is képviselte a magyar ügyet, cikkeivel és tanulmányaival, majd németnyelvű könyvével szolgálta igazságunkat.

Kannás Alajos költő nem kerül Amerikába. Emlékkönyvi beírásával kongruens szép versei különböző lapokban láttak napvilágot. Csak írásaink találkoztak szomszédos hasábkokon, személyesen nem láttam többé München után. Olasz földről érkeztek versei, ott verseskönyve is jelent meg. Azt reméltem, hogy római napjaiban találkozhatok vele. De ott csupán olyan magyar sajtóemberrel jöttem össze, aki csak az emigrációban csínlalt könyvomat lapot: Dr. Zágón József preláttal, egykori győri kanonok barátommal, aki ott segítségére volt kanonok társának, párom nagybátyjának: Dr. Saly Lászlónak műsoros matinén és a városháza nagytermében tartott előadásaim megrendezésében. Sok megírnivaló érdekességet mesélt, de részleteket nem mondhatott el arról a történelmi missziójáról, melynek során VI. Pál pápa képviselőjeként Mindszenty József bíborost rá kellett beszélnie amerikai követségére önkéntes fogsága elhagyására és előbb Rómába, majd Bécsbe kísérlie. Kannás Alajos verseiről elismeréssel emlékeztünk meg.

Dr. Lippóczy Miklós a Hungária felelős szerkesztése után az amerikai magyar sajtóban kapott rendes pozíciót és emlékkönyvi beírásának megfelelően igyekezett szolgálni a nemzet ügyét. Az Amerikai Magyar Népszavánál, mely az ötvenes évek

elején a derék magyar gyáros: Szántó kezére került. Miklós ott Eckhardt Tiborral együttműködésben fejtette ki tevékenységét. Baráti érintkezésünket New Yorkban is fenntartottuk. Aztán Szántó halálával olyannak a kezére került a lap, aki nem a mi utunkat járta és akivel nem működhetett együtt. New Jerseybe költözött Miklós és onnan nem járt közénk. Sajnáltam. Arról hallottam, hogy valamely műszaki, gyári vonalon dolgozik. Közérdekű munkájának a cserkészlet vonalán láttam egy-egy megnyilvánulását.

— — —
Marschalkó Lajos a rövid emlékkönyvi beírás után egy oldalra terjedő emlékező írást küldött, amelyben az elismerő baráti megnyilvánulások mellett megemlékezett az 1944. október 15-iki tragikus történelmi eseményekről és arról, hogy budapesti utcai harcok kitörése esetén, melytől a kormányzó különbéke-tárgyalási rádióközlése után tartottak, együtt menekítsenek bennünket még néhány kollégánkkal a hegyekbe.

Aztán az 1949-es év végére mindketten Amerikába kerülünk. Lajos részére, akit baráti körben Sasának vagy Marslakónak tituláltak, megkezdődött egy különleges írói és újságírói élet zökkenőkkel, üldöztetéssel vegyesen. De ha visszapillantunk rá, elmondhatjuk, hogy a legromantikusabb emigrációs írói és újságírói pályát járta végig a hetvenes évek elején történt haláláig.

Tehetsége és szókimondása erőteljesen lángolt fel könyveiben éppúgy, mint cikkeiben, mindig megvalloott keresztény, antibolsevista világnézetével. Hozzám küldött cikkeiben is, de néha elragadta Pegazus — esetleg egy kis itóka — úgy, hogy fékezni kellett, sőt félre tenni annak írását, aki az emigrációs újságírók élvonalában is kivált. És akit lapunkban, mint állandó cikkírókat Fiala Ferenc hosszabb cikkben méltatott. (Félretett cikke megtalálható archivumomban.)

Lajost is a new-yorki Irodalmi Kör segítette ki, mint engem, lapindítási tervek keretében. Pár héttel előttem érkezett a régiamerikás Hattayer József sírkögyáros szponzorálása mellett. Megszólalt az Irodalmi Körben. Erre a világnézeti ellenfelek rácsaptak és sajtójuk, élén Walter Winchellel antiszemitizmus vádjával üldözöbe vette. A támadó cikkek mellett még intrikáltak is ellene a bevándorlási hatóságnál és elérték, hogy Lajost fogolyként a hírhedt Ellis Islandra vitette, ahol egy évig fogva tartotta.

Hej, bumeráng lett belőle azok számára, akik oda juttatták.

Ha szabadon hagyják, egyideig ő is, mint valamennyien, kétkézi munkát végez, aztán velünk dolgozik lapunknál, de ez nem ártott volna meg nekik.

Mint ahogy megártott a fogvatartás.

Mert a napi munkától elzárt író a laza fogság idejét nem töltötte tétlenül. Nagyarányú adatgyűjtéshez kezdett. Vasárnaponként egy-egy kis élelemcsomag kíséretében felkerestük. A drótkerítés mögött a kertben sétálhattak is a foglyok. Lajos elkeseredetten mutatott a szomszéd kis szigeten álló Szabadság-szoborra, amellyel szemben kiáltó ellentétként magasodott a hatalmas drótkerítés. Tövében nem a legszebb dicsérő jelzőkkel illette a szabadság hazáját, ahol még mindig garázdálkodhatnak baloldali erők.

Emlegette, hogy adatgyűjtésében többen segítenek és sok folyóirat, könyv gyűlt össze nála. Tőlem a Bibliát kérte.

— Istenes ember lettél Lajos, — jegyeztem meg, mikor átadtam.

— Mindig is az voltam — hangzott válasza — de most idézetekhez is kell.

A fogság ideje egyre húzódott. Sponzora sürgette szabadulását, de ez csak nem ment. Később kitűnt, hogy az áskálódók befolyása révén deportálási eljárást is indítottak ellene. (A későbbi időben a deportációt gyors repülőgépre helyezéssel keresztül vitték Dr. Málnási Ödön történetíró professzor barátunk esetében, a Szent Imre Körben tartott előadása után. Olyan gyorsan ment, hogy ellene semmit se lehetett csinálni. Serényi Miklós grófról, aki a hungarista mozgalomban fontos szerepet töltött be, sikerült elhárítani a deportációt. Ebben az akcióban Eckhardt Tibor is részt vett.)

Lajos deportációs ügyének részleteit nem ismertem. Amikor egy év eltelt, kijelentette, nem harcol tovább, hanem itt hagyja Amerikát. Argentínát ajánlottuk. Hajlandók voltunk gyűjtés útján összehozni költségeit. Kapott is valami pénzt, de aztán kijelentette: visszamegy Európába. Meg is tette. Münchenben telepedett le feleségével, Rózsival és ott kapott tőlünk támogatást. Kétkézi nehéz munka mellett a Hídfő c. folyóiratnak dolgozott, melyet Süly József kollégánk Londonban szerkesztett és ott adott ki Arányi Anna, aki maga gépelte is, míg könyvomatossként jelent meg. Amikor Süly József egy ünnepségen mondott hazafias beszéde során szívattakban meghalt, Lajos vette át a lap szerkesztését, Münchenben.

Egyszer aztán megjelent Lajos „Világhódítók” c. könyve rengeteg adattal a zsidóság térhódítása körül. Kitűnt, hogy a könyv adatainak nagy részét Ellis Islandon gyűjtötte össze. Így bizonyult bumerágnak fogságba vetése. A könyv feltűnést keltett, angolul is ismételtelen megjelent, majd aztán az „Országhódítók” követte. Ebben az időben Lajosnak már nem segélyt, hanem honoráriumot küldhettem, mint a Szabad Magyarorság állandó cikkírójának. Nagy könyvébe csak belepillantani tudtam, részleteire nem jutott idő éjt-napot-hétvégét egybevető elfog-

laltságom idején, hisz nemcsak a szerkesztést láttam el, hanem egy vezető nyomdász feladatát is, hogy megtakarítsuk egy Union-nyomdász magas hetibérét.

Igy nem egészen értettem, hogy a könyv, amely széles körök érdeklődését felkeltette, miért fáj azoknak, akik előidézték, hisz mi büszkéek lennénk arra, ha valaki magyar világhódításról írna. Tény, hogy a kommunista múltú lappal folyt sajtóperünk tárgyalásán a könyvet felmutatták és ellenünk használták ki, azzal, hogy szerzője egyben cikkírója lapunknak.

— Az a Marschalkó, — hangoztatta ellenfelünk ügyvédje — akit Amerikából deportáltak.

— Tévedés, — szóltam közbe — csak akarták, de önként visszament Németországba.

Erre az ügyvéd elővett egy hivatalos írást és odahozva mutatta a Lajos elleni deportálási ítéletet. Ekkor tudtam meg, hogy ez megtörtént.

— Ez azonban csak elsőfokú ítélet, — érveltem ellene — nem jogerős és mivel a vádlott eltávozott az országból, végleges ítélet nincs, tehát az felmentéssel is végződhetett volna, mint-hogy az ellene felhozott vádak alaptalanok.

De az ellenünk hozott marasztaló ítéletben a nemzetközi összeesküvéssel toborzott hamis tanúk mellett a könyv is szerepet játszott a zsüri érintett többségénél.

Annál különösebb volt, hogy egy félrevezető telefonjelentés alapján lapja rövid hírében Lajos arról szolt, hogy „elírásom” okozta a bajt, holott tudnia kellett — hisz a Hídfő is adott ellenfelünkről terhelő dokumentumokat — hogy ellenfelünk kártekonny nemzetellenes ténykedéséről szolt ellenvádunk, melynek anyagát igazgatóságunk hosszú idő közleményeiből gyűjtötte össze. Mindezt szavahihető tanúk vallomása és dokumentumok sora támasztotta alá.

Aki a helyzetet ismerte, könnyen megállapíthatta: ki esett az „elírás” vétségébe. Érzékelte ezt fokozottan a Hídfő kiadója, Arányi Anna, aki londoni Pulham Park Gardens-i otthonából ezidőben kelt át az Óceánon amerikai látogatására és ismételen volt vendégünk. Sajnálátát fejezte ki és bocsánatot kért. Aztán megjött Lajos bocsánat kérése levele is. A lapban Fiala Ferenc vezércikke tárta fel a való helyzetet, amely merőben ellentétes volt egyszerű „elírásnál”. Mert ha így lett volna, ez a lap igazgatóságának szemrehányását, sőt megrovását vonta volna maga után. Ezzel szemben az igazgatóság közzé tette a lapban, hogy teljes elismerését jegyzőkönyvben fejezte ki és tiszteletbeli igazgatósági taggá választott.

Lajos pedig támadások közepette folytatta harcát a müncheni elhatározások szellemében, míg a halál tett pontot munkájára. Halála után a Hídfő szerkesztését Dr. Ráttkay R. Kál-

mán vette át Münchenben. Nem hosszú időre együtt a Saarbrückenben élő Fiala Ferencel. Aztán Kálmán halála után egészen Fiala kezére került a lap. Színvonalas havi folyóiratként viszi tovább és szolgálja a magyarság ügyét e jelszó hangsúlyozásával: „Egyetlen pártunk: Magyarország!”

Fialát nem vártuk Münchenbe, mert tudtuk róla, hogy halálos ítélete megváltoztatásával a kommunisták börtönében ül, ahol halálítélet nélkül is oly sok értékes magyart elpusztítottak. Közük Dr. Tóth Lászlót, a Nemzeti Ujság szerkesztőjét is, akit a Mindszenty-perbe vontak be alaptalanul. Mert mint a bíboros írta, az összeesküvési vádhoz kellett néhány vádlott, hisz egyedül, önmagával csak nem esküdhetett volna össze. Fiala, akit 56-ban a szabadságharcosok szabadítottak ki, valószínűleg azért maradhatott életben, mert dolgozott a börtön mérnöki irodájában. Ezért ellene támadó cikket is küldött hozzám egyik volt fogolytársa. Természetes, hogy nem adtam közre. Hát inkább hagyta volna magát elpusztítani és ne írhatta volna meg krónikás könyvét és Marschalkóval együtt a „Vádló bitófákat”, mint a jövő számára is fontos dokumentációkat és ne szerkeszthetné a szintén sok dokumentációt tartalmazó lapját?

— — —
Ölvedi János tudtommal mindvégig megtartotta hitét az örök Magyarországon. Jánost, a fiatalabb felvidéki generációhoz tartozó újságíróként mint miniszteri sajtó-titkár ismertem meg a Felvidék visszatérte után. Főnökével együtt segített a névmagyárosító mozgalom kiterjesztésében. Otthoni jó kollégialis együttműködésünk folytatódott a német földi emigrációban, sőt egyideig Amerikában is. De indulás előtt okozott egy kis meglepetést, amikor közöltem vele, hogy javaslatomra történt elhatározásunk értelmében aláírás-gyűjtés folyik a Münchenben szerepelt kollégákkal együtt tervezett amerikai sajtóvállalat és újság támogatási ígéretére. És hogy már számos aláírás gyűlt össze. Meglepett amikor válaszában a tervtől eltérő dologról értesített. Elindított egy lapot, néhány példánya már megjelent s ezt akarja átvinni Amerikába. Nem volt nehéz megjósolnom, hogy az érkezés utáni legnehezebb helyzetben, amikor a betevő falat biztosítása is probléma, nem vihető keresztül terve, amely nem is vált be. Egyideig velünk volt János New Yorkban, aztán eltűnt. Csak később tudtam meg, hogy a Szabad Európa müncheni rádiójához került. Ott is maradt. Azóta se találkoztam vele, csak kollégáktól hallottam róla, hogy megmaradt a régi úton. De arról nem tudok, milyen működést fejtett ki a rádió mellett a sajtóban.

Szebedinszky Jenő a nálam fiatalabb újságíró-generációhoz tartozott. Vidéki újságíróként ismertem meg békéscsabai előadásom során. Aztán felkerült a fővárosba és érdemes munkát

végzett a haditudósítás terén úgy a finn-orosz háborúban, mint a második világháborús orosz harctéren. Közel Horthy István kormányzóhelyettes lezuhanásának színhelyéhez. Szerepel a tragédiáról írt hosszabb tanulmányomban a szemtanúk közt, akik szerint a gép alacsonyán vett fordulatnál a hegyoldalba fűrődött, ott robbant fel és égette halálra Horthy Istvánt, nem pedig a levegőben robbant német szabotázs következtében, ahogy orosz hírek állították. — Jenőnek a „csodálkozásra” utaló megjegyzése annak emlékét idézte fel a kollégákban — és csípős megjegyzésekkel is kísérték, — hogy egy liberális lapban Csodálkozó Jánusként, egy jobboldali lapban pedig Hortobágyi Jenőként szerepelt, tehát „két vasat tartott a tűzben”. Bizalmatlanságuk hosszabb időn át megnyilvánult. Jenő aztán — miután megszerezte a pittsburghi Magyarságot nyomdájával együtt, — alaposan rácăfolt a bizalmatlankodókra. A nagyobb rizikót ugyan nem kívánta vállalni velünk New Yorkban, de olyan erősen jobboldalivá tette lapját, hogy ezzel a korábbi bizalmatlankodók is meg lehettek elégedve. De azért — vagy éppen ezért — Pittsburghban se kerülhette el az üldözött, támadott szerkesztők sorát. Nyomdáját rombolás, lakását tűz pusztította, de lapja — ha sokszor dőcögve, kimaradva, foghíjasan is — élt, elesettségéből feltápáskodott új gépekkel nekilendült. Saját szerkesztésében, szedésében, nyomásában. Nem tudom, hogy csapások sorozatában betarthatta-e müncheni jelmondatát. — A csabai és müncheni után Amerikában először a pittsburghi előadásomon láttam viszont Jenőt. Jól esett, hogy éjfélkor elkísért kocsiján, hogy körutam következő állomása felé haladva párommal és fiammal el ne tévedjünk a sötét úton. — Városából két kiváló magyarral való együttlétem emlékét is vittem magammal: a legkiemelkedőbb amerikai magyar költő Szécskay György és a felvidéki magyarok egyik vezetője: Dr. Szent-Ivány Géza emlékét. Szécskay György az Irodalmi Kör vonalán volt velünk, Szent-Ivány Géza a helyi sajtóbizottság elnökeként, majd a lap indítása után lelkes cikkíróként. Olyan lelkes volt, hogy amikor arra kértem: gépírásban küldje cikkeit, mert kézírását a szedő nem tudja olvasni, akkor megtanult írógépelni — jóval felül a nyolcvan éven. És szép könyvet írt Felvidékünkéről.

A müncheni sajtótálalkozó aktív résztvevői közt betűsorban magam és Wass Albert következne, de előbb sorra veszem azokat, akiket vártunk.

Alföldi, archivum, hangkönyvtár:

Alföldi Géza ismert költővel az utolsó otthoni időben Szombathelyen a propaganda-minisztérium tagjaként találkoztam. Onnan a mosoni határ-szélre kitelepített rádióhoz kapott kiküldé-

tést és ott működött hazafias szellemben, amíg a szovjet le nem rohanta hazánkat. Oda küldött néhány előadási anyagomat még beolvasták a rádióban és valószínűleg ez az állomás működött tovább menekült helyzetben, mert Magyarország 1945. április 4-iki eleste, teljes megszállottsága után április huszadika táján a romos Friedrichshafenben még hallgathattam magyar adást. — Miként ez szerepel „Magyar menedék a Zeppelinek romvárosában” c. könyvemben az ottani magyar alakulat történetével, a város, a léghajók múltjával s rengeteg élménnyel együtt.

A németföldi emigrációban Géza mihamar megindította Hídverők c. folyóiratát, melyben nemcsak lángolóan hazafias versei jelentek meg, hanem Czeglédy és más írói neveken krónikás írásai, publicisztikai művei is. A korra, letiport hazánk s az emigráció sorsára vonatkozó rengeteg adalék gyűlt össze folyóiratában évek során. Ezeket is ajánlhatom tudós kutatók figyelmébe. Néhány évfolyamát magam is bekötöttem, amikor a kezdő New York-i időmben átmenetileg Manhattan 42-ik utcai Artistic Bookbindery tártulajdonosa lettem.

Nem kétséges, hogy szem- és fültanúk leírásában, okmányokban, vezető katonák és politikusok vallomásaiban sok adaton indulhatnak el oknyomozó történészek. Némileg hozzájárultam ezekhez, bár nem teljesíthettem Gézának azt a kívánságát, hogy — mint írta — „Milotay Istvánnal az élen az elsővonalbeli újságírók nevükkel írnak, köztük Tőled is ezt kérem”. Nem teljesíthettem, mert bármily nagy áldozat is írótól, újságírótól névnek feledtetése, a megtorlástól féltő otthoniak kérését nem tagadtam meg.

Történelem-kutatók számára aztán felvette a versenyt a lapal az a nagy könyvtár és archivum, melyet Géza az ügyesen megszerzett teisingi kastélyban rendezett be. Amikor egyik hangszalagos beszélgetésünk során szóba került Eckhardt Tiborral, hogy hol kívánjuk megőriztetni archivumunkat, ő azt mondta: New Yorkban, én pedig azt, hogy a teisingi kastélyra gondolok. Dehát megint: ember tervez, Isten végez. A keresztény, nemzeti utat járó költővel szemben is érvényesült a baloldali befolyás. Perekkal is zaklatták a lapot és veszélybe került a kastély is.

A lap munkatársa, az amerikai orvossá lett Dr. Benyó Dezső riadozott és a költő hangszalagos üzenetével gyűjtöt N.Y.-ban is a Szent Imre Körben. Meghallgattuk, adományokkal menteni próbáltuk. Aztán később jött a híre, hogy a lapot betiltották, megszűnt, a kastélyt elárverezik s a gyűjteménynek másutt kell helyet keresni. Alföldi Gézát és alkotásait is elérte az emigrációs baloldali végzet. Lapja szerepét az időközben már előbb megjelent Hídfő vette át. Archivumom megőrzését a Minnesota University magyar történelem-kutató osztálya vállalta, mely

végzett a haditudósítás terén úgy a finn-orosz háborúban, mint a második világháborús orosz harctéren. Közel Horthy István kormányzóhelyettes lezuhanásának színhelyéhez. Szerepel a tragédiáról írt hosszabb tanulmányomban a szemtanúk közt, akik szerint a gép alacsonyán vett fordultnál a hegyoldalba fűrődött, ott robbant fel és égette halálra Horthy Istvánt, nem pedig a levegőben robbant német szabotázs következtében, ahogy orosz hírek állították. — Jenőnek a „csodálkozásra” utaló megjegyzése annak emlékét idézte fel a kollégákban — és csípős megjegyzésekkel is kísérték, — hogy egy liberális lapban Csodálkozó Jánusként, egy jobboldali lapban pedig Hortobágyi Jenőként szerepelt, tehát „két vasat tartott a tűzben”. Bizalmatlanságuk hosszabb időn át megnyilvánult. Jenő aztán — miután megszerezte a pittsburghi Magyarorságot nyomdájával együtt, — alaposan rácăfolt a bizalmatlankodókra. A nagyobb rizikót ugyan nem kívánta vállalni velünk New Yorkban, de olyan erősen jobboldalivá tette lapját, hogy ezzel a korábbi bizalmatlankodók is meg lehettek elégedve. De azért — vagy éppen ezért — Pittsburghban se kerülhette el az üldözött, támadott szerkesztők sorát. Nyomdáját rombolás, lakását tűz pusztította, de lapja — ha sokszor dőcögve, kimaradva, foghíjasan is — élt, elesettségéből feltápáskodott új gépekkel nekilendült. Saját szerkesztésében, szedésében, nyomásában. Nem tudom, hogy csapások sorozatában betarthatta-e müncheni jelmondatát. — A csabai és müncheni után Amerikában először a pittsburghi előadásomon láttam viszont Jenőt. Jól esett, hogy éjfélkor elkísért kocsiján, hogy körutam következő állomása felé haladva párommal és fiammal el ne tévedjünk a sötét úton. — Városából két kiváló magyarral való együttlétem emlékét is vittem magammal: a legkiemelkedőbb amerikai magyar költő Szécskay György és a felvidéki magyarok egyik vezetője: Dr. Szent-Ivány Géza emlékét. Szécskay György az Irodalmi Kör vonalán volt velünk, Szent-Ivány Géza a helyi sajtóbizottság elnökeként, majd a lap indítása után lelkes cikkíróként. Olyan lelkes volt, hogy amikor arra kértem: gépírásban küldje cikkeit, mert kézírását a szedő nem tudja olvasni, akkor megtanult írógépelni — jóval felül a nyolcvan éven. És szép könyvet írt Felvidékünkéről.

A müncheni sajtótálalkozó aktív résztvevői közt betűsorban magam és Wass Albert következne, de előbb sorra veszem azokat, akiket vártunk.

Alföldi, archivum, hangkönyvtár:

Alföldi Géza ismert költővel az utolsó otthoni időben Szombathelyen a propaganda-minisztérium tagjaként találkoztam. Onnan a mosoni határ-szélre kitelepített rádióhoz kapott kiküldé-

tést és ott működött hazafias szellemben, amíg a szovjet le nem rohanta hazánkat. Oda küldött néhány előadási anyagomat még beolvasták a rádióban és valószínűleg ez az állomás működött tovább menekült helyzetben, mert Magyarország 1945. április 4-iki eleste, teljes megszállottsága után április huszadika táján a romos Friedrichshafenben még hallgathattam magyar adást. — Miként ez szerepel „Magyar menedék a Zeppelinek romvárosában” c. könyvemben az ottani magyar alakulat történetével, a város, a léghajók múltjával s rengeteg élménnyel együtt.

A németföldi emigrációban Géza mihamar megindította Hídverők c. folyóiratát, melyben nemcsak lángolóan hazafias versei jelentek meg, hanem Czeglédy és más írói neveken krónikás írásai, publicisztikai művei is. A korra, letiport hazánk s az emigráció sorsára vonatkozó rengeteg adalék gyűlt össze folyóiratában évek során. Ezeket is ajánlhatom tudós kutatók figyelmébe. Néhány évfolyamát magam is bekötöttem, amikor a kezdő New York-i időmben átmenetileg Manhattan 42-ik utcai Artistic Bookbindery társulajdonosa lettem.

Nem kétséges, hogy szem- és fültanúk leírásában, okmányokban, vezető katonák és politikusok vallomásaiban sok adaton indulhatnak el oknyomozó történészek. Némileg hozzájárultam ezekhez, bár nem teljesíthettem Gézának azt a kívánságát, hogy — mint írta — „Milotay Istvánnal az élen az elsővonalbeli újságírók nevükkel írnak, köztük Tőled is ezt kérem”. Nem teljesíthettem, mert bármily nagy áldozat is írótól, újságírótól névnek feledtetése, a megtorlástól féltő otthoniak kérését nem tagadtam meg.

Történelem-kutatók számára aztán felvette a versenyt a lapal az a nagy könyvtár és archivum, melyet Géza az ügyesen megszerzett teisingi kastélyban rendezett be. Amikor egyik hangszalagos beszélgetésünk során szóba került Eckhardt Tiborral, hogy hol kívánjuk megőriztetni archivumunkat, ő azt mondta: New Yorkban, én pedig azt, hogy a teisingi kastélyra gondolok. Dehát megint: ember tervez, Isten végez. A keresztény, nemzeti utat járó költővel szemben is érvényesült a baloldali befolyás. Perekkal is zaklatták a lapot és veszélybe került a kastély is.

A lap munkatársa, az amerikai orvossá lett Dr. Benyó Dezső riadózott és a költő hangszalagos üzenetével gyűjtöt N.Y.-ban is a Szent Imre Körben. Meghallgattuk, adományokkal menteni próbáltuk. Aztán később jött a híre, hogy a lapot betiltották, megszűnt, a kastélyt elárverezik s a gyűjteménynek másutt kell helyet keresni. Alföldi Gézát és alkotásait is elérte az emigrációs baloldali végzet. Lapja szerepét az időközben már előbb megjelent Hídfő vette át. Archivumom megőrzését a Minnesota University magyar történelem-kutató osztálya vállalta, mely

hangszalagos könyveimből ötöt másolt s adott kutatók rendelkezésére s továbbiakat is kér.

De archivumomat megfelelő magyar könyvtárra kívántam bízni. Ez 1978-ban létrejött a Széchenyi Társaság által magyarok adakozásával és állami segítséggel megteremtett torontói magyar egyetemi tanszékkal kapcsolatosan alakult Széchenyi-könyvtár révén, mely nemcsak ezt vállalta, hanem az általam alapított Magyar Hangszalagos Világkönyvtárt is. Elfogadta azt a javaslatomat is, hogy ennek gondozása a kanadai Kultúrközponttal együtt történjék. Fenti fontos kultúrintézmények megteremtésével a Calgaryban székelő Széchenyi Társaság elévülhetetlen érdemeket szerzett. (Fülöpp József elnök, Fekete Tibor ügyvezető, vitéz Duka László, a nevelési bizottság elnöke és az utódává lett Farkas Endre titkár álltak az élen.)

Irodalmi, emigrációs, sőt általános nemzeti érdekekben nagy a jelentősége a hangkönyvtárnak. Célja, hogy a könyvkiadási nehézségek miatt kiadásra nem kerülhető irodalmi (elsősorban krónikás) műveket átmentse a jövőre és másolatban terjessze. Utóbbi éppoly fontos látási nehézséggel küzdök, mint olyan fiatalok szempontjából, akik a szülőktől megtanultak ugyan magyarul beszélni, de írni-olvasni nem tudnak. Az ifjúsággal foglalkozó intézmények, cserkészvezetők azonnal a gondolat mellé álltak. A hangszalagra olvasással az írók nemcsak könyveiket, hanem hangjukat is átmenthetik a jövő számára... Remélem teszik is, ahogy magam is tettem már tucatnyi könyvemmel és óhajtom továbbiakkal is, — ha Isten engedi.

Csonka Emilnek, köztünk a legfiatalabb írói generáció tagjának csak később lett otthona München, a találkozó idején Benjaminként hiába vártam. Benjaminként, igen, hisz négy évvel előbb ifjú legényként ismertem meg Szombathelyen. Olvasóm és rádióhallgatómként adta át országjárásról szóló kis krónikás könyvét, mint Mikes János gróf megyéspüspök neveltje. Azé a püspöké, aki negyed század előtt gazdám volt a Szombathelyi Ujságnál és mint Károly király jó híve előbb ellenforadalmárként internáltságot szenvedett, aztán az első visszatérési kísérleténél vendégül látta a királyt, hogy a második világháború idején megszakadjon a szíve falusi magányába betört szovjet katonák kegyetlenségének láttán.

Emlékek merültek fel vele kapcsolatosan. Róla, sajtóról, kultúráról beszélgettünk fenyegető vész idején. Amikor a magyar kultúra hivatalos aktív öre, Dr. Rajniss Ferenc kultuszminister csak vendégként járt ide Szentgotthárdról, tudós történetíró elődje: Hóman Bálint pedig a ferencesek ínségkonyhájának szerény ebédje közben beszélt nekem készülő könyvről, kérve Istent, engedje meg befejezését.

Emilt, aki akkoriban alig jutott túl húsz évén, kis könyvé-

vel zajló események közepette alig méltatták figyelemre. Én azonban három évtizeddel azelőtti önmagamát láttam benne s belepillantva kis könyvébe, arra gondoltam, vesznek majd téged komolyan, ahogy vettek engem is azután, hogy a napilap mellett hétfői lapomnál a húszmilliós ország legfiatalabb felelős szerkesztője lettem, pontosan Emil korában. És nem tévedtem, mert kis könyvével Emil elindult egy magasba ívelő életregényírói pályáján. Német nyelven is.

Ha nem is vett részt a határozatban, ennek szellemét betartotta. Írói-újságírói vonalon a nemzet képviselőjét híven látta, látja el. Nagy könyv volt az, melyet a többi közt — régiekre emlékezvén — „kollégiális nagyrabecsüléssel” dedikált. És néhány magyar problémában — bíborossal, hangkönyvtárral kapcsolatosan is — jó kollégiális szellem nyilvánul meg és nem egy érdekes kortörténeti adalék is felmerül levélváltásunkban.

Ottórol szóló könyve, akit a legszélesebb körű, sokoldalú műveltséggel királyi trónra neveltek és aki a legkiválóbb publicistává, meg világszerte becsült, öt nyelven tökéletesen beszélő előadóvá fejlődött, — éppúgy sok érdekes régi emléket keltett bennem, mint utána, 1975-ben megjelent „Zita története” című könyve. Azokat, melyeket közvetlen tapasztalásaim, újságírói élményeim, értesüléseim, úgyszintén a királyi palotába, Schönbrunnba bejáratos Mikes püspök elbeszélései alapján az első világháborús időkről szóló „Viharban” c. könyvem számára feljegyeztem... s egy-egy részletét nyilvánosságra is hoztam.

Ugyancsak sok szó esik az 1918-as forradalom által száműzött Károly király sorsáról, kétszeri sikertelen visszatérési kísérletéről, korai haláláról és a család sorsáról „Örök szerelem” c. könyvemben. Ottó nevelésével kapcsolatosan is, hisz magyar nevelésének intézője Zichy János gróf, budapesti lapvezérem, kereszténypárti elnököm volt és beszélt nekünk erről. Emil kiváló könyveiben mindezeket megerősítve láthatom, a történetek feljegyzése után fél századdal.

Dr. Csonka Emil újabb nagyszabású könyve követte Zita történetét: „A száműzött bíboros” című, melyhez gratuláló levelemben örömmel állapítottam meg, hogy színestollú íróhoz éppúgy méltó munka, mint lelkiismeretes, az eseményeket pontosan feljegyző újságíróhoz.

Emil, külföldi, európai nagy munkái mellett az amerikai Vasárnapnak is gyakori cikkírója. Ft. Dengl Miklósnak és Dunai Ákosnak értékesen segít a hit és a nemzeti érdekek védelmében.

Farkas István is azok közt volt, akiket elsősorban láttam volna szívesen a találkozón. Hogyne, hisz baráti és kollégiális vonalon ifjúkorunktól a legközelebb állt hozzám. A sors különös játékaként sajtópályánkon azonos lapnál együtt indultunk 1914-

ben és nagy vargabetű után megint azonos lapnál vettünk búcsút otthoni sajtópályánktól 1945 lángoló tavaszán.

Az első világháborút előző időben mindkettőnk novellái a Szombathelyen hetenként kétszer megjelenő Vas megyei Hírlapban jelentek meg. Időnként egy-egy cikkem is. Egyszer aztán 1914 kora nyarán Pista azzal jött hozzám, hogy a lap tulajdonosa: Dr. Geszner Imre ügyvéd, a városi közeletben függetlenségi párt-vezér kéret, szeretne beszélni velem. Az lett a vége, hogy elfogadtam meghívását a lap belső munkatársaként. Ott kitűnt, hogy a szerkesztő azonos egyik volt magyar-tanárommal: Bíró Gyulával, aki jól ismerte írásaimat, — ifjan biztatott is rá, — szeretettel fogadott.

Meglepett azonban azzal, hogy azonnal a szerkesztői munkakörbe vezetett be. Pár alkalom után méginkább meglepett, hogy az ügyvéd titkárnője ezzel fogadott:

— Bíró tanár úr megvált a laptól, kérem, foglalja el íróasztalát — szerkesztő úr!

Először szólítottak így, aztán megerősítette a titulust, hogy a püspöki napilap, a Szombathelyi Ujság mellett meghívást fogadtam el a Hétfői Ujság felelős szerkesztésére. Mindez, miként kapcsolt magához egyre szorosabban — Pista induló közvetítésével — az akkor volt „nyolcadik nagyhatalom”, a sajtó, otthon megjelent lexikális életrajzaimon kívül részletesen feltárul az első világháborús időkről szóló „Viharban” c. könyvemben.

Mialatt ezt műveltem, Farkas Pista haditengerészként szolgált és tengeri csaták közt írogatott. Mint elmondja — meg is írta — részt vett a híres otrantói győzelemben és a Novarán súlyosabban sebesült a hős parancsnoknál: Horthy Miklósnál, aki friss kötésekkel is tovább vezényelt. Mikorára Pista felgyógyult, a vesztett háború elsöpörte haditengerészetünket. Megszűnt Pista jól indult tengerész-karrierje. De csak a haditengerészeti. Mert a tengerek kalandos rajongója a kereskedelmi tengerészetnél folytatta és kapitányi sorba is került.

Világtengerek csavargójaként az izgalmas tengeri kalandregények sorát írta. Évtizedek múltán meghigadt és a Pethő Sándor főszerkesztésében megjelent budapesti Magyarországnál hozott össze bennünket a sors. Csapongó fantáziája cikkeiben is érvényesült.

A második világháború tragikus időszakában, utolsó idejében ismét Szombathelyen hozott össze bennünket a sors és a Magyarország helyett megjelent Magyar Ujság, azonos lap szerkesztőiként következett el számunkra a menekülés, a város este éjszakáján, 1945. március 28-án, bombazápor közepette. Egyaránt veszélyek közt: magam családommal gyalogmenetben, Pista az utolsó vonattal jutott ki családjával a frontba került városból. Salzburgban kötött ki és ahogy Márti leánya — bakfiskor-

ban bájos, kedves szerkesztőségi gépírónőnk — beszámolt róla, falusi „hamszterolások”, élelemszerző körjáratok ellenére éhezéssel nyomorúságban szerkesztette édesapja kis nyomatos lapját Szathmáry Lajossal együtt. Ez a nyomorúság még kisebb utat is lehetetlenné tett, nemcsak münchenit. Emlékeztetett arra is: hasonló nyomorúság várt volna ránk otthon is, hisz márc. 30-ával betiltották a hungarista párt soproni sajtóközpontjának nem tetsző lapunkat.

Találkozásunk aztán végleg elmaradt. Míg én Amerikába, ő New Zealandba került. Becsülettel képviselte a magyar érdeket. Kőszegi Farkas István aláírással, más írói névvel — angolul Stephen Wolf néven — könyvei, cikkei jelentek meg. Írásaink újból a Világhíradó hasábjain találkoztak. De a levelezést később vettük fel.

1975-ben a világutazó Fűr Lajos kollégánk Új Zélandba is készült és ígérte: közösen írnak majd, ha együtt lesznek Pistával Wellingtonban, ahol vendége is lesz. És valóban jött képeslapjuk azzal a kéréssel, hogy Pista várja leveletem. Meg is kapta hamarosan emlékező, tájékoztató leveletem.

És jött az ő részletes beszámolója is. Megtudtam ebből, hogy előbb könyvtárban dolgozott aztán a meteorológiai intézet szolgálatába lépett. Örömmel járja hátizsákkal a szép hegyeket és magasan van egy megfigyelő kunyhója, ahol szívesen tartózkodik. De nemrég tűz pusztította el a kunyhót sok műszerrel, holmival.

— Csak az öreg írógépet tudtam megmenteni — írta — amilyen Salzburgban Szathmáry Lajival nyomatosunkat gépeltük.

Örülnek — írta tovább — hogy Új Zélandba kerültek, amely hasonlóan szép mint Svájc. Tudományos képzettségű Edit leánya magas állást tölt be, Márti pedig magyar férjével és három fiával él jó körülmények közt. Végül örömet fejezte ki, hogy végre ismét egymásra találtunk. Mártiék oly messze laknak, hogy csak karácsonyt töltik együtt a nagy út megfellezésével. 1976-ban is január közepén kerül vissza a találkozóról és megkezdí részletes beszámolóját, január vége előtt várhatom.

Vártam is és ugyanakkor Vargha Tivadar repülőalezredes kérte, hogy a Világhíradóban apósáról, a nagy művész Pethes Imréről, a Nemzeti Színház örökös tagjáról írt két cikkemet küldessem el neki. Ez megtörtént. És január vége előtt egyszerre futott be levél Wellingtonból és New Jerseyből, Tivadar címéről. Sok munkám közepette utóbbit félre tettem azzal, ráér felbontanom, nem fontos, bizonyára köszöni a lapokat.

A wellingtoni levelet azonban érdeklődéssel bontottam fel, — bizonyára érdekességről szól az ígért részletes beszámoló. És a borítékból nem Pista írása, hanem leányainak szomorú jelentése kerül elő: édesapjuk azon a napon, amikor levelét tervezte,

rosszul lett, kórházba vitték, ahol csendesen elaludt. Az agy vitte el, mellyel oly sokat dolgozott, oly sok szépet alkotott. Évekkel előbb elhalt felesége mellett új-zélandi földben tért nyugvóra a kitűnő magyar író 1976 januárjában. Vas megye földje, ahol velem egyidőben, 1895-ben született, életében-halálában hiába várta haza. Márta írta meg hosszú, kedves, régiokról is emlékező levelében, hogy édesapja után sok, feldolgozásra váró téma maradt. Erre ő gondol, aki életében is többször írt édesapja nevében. Kértem, hogy a hangszalagos könyvtár részére, melyért ő is lelkesedett, állítson össze és mondjon hangszalagra néhány Farkas-könyvet. Hadd őrizze meg az is annak a vasi magyar írónak emlékét, aki az Új Zélandba érkező 1956-os menekültek érdekében is sokat tett.

Aztán, mikor felbontottam Tivadar címéről érkezett levelet, abból se az ő szarkaláb betűi kerültek elő, hanem feleségének, Pethes Imre Hanna leányának fájdalmas levele Tivadar hirtelen haláláról. Sajnos, mindkét barátom ígért levele helyett gyászjelentése jött, pedig mindkettő — látszatra — jó erőben volt. Így aztán okkal-joggal mondhattam a minnesotai kiküldöttnek, Széplaki Jóskának, hogy a látszat nálam is éppígy csalhat, mikor azt mondta:

— Csodálkozom, hogy már most rendelkezel irodalmi hagyatékodról és nagy archivumodról, holott úgy látom, húsz év múlva is ráérnél erre.

Húsz év múltán? ... Hej, hol lesz már akkor a tavalyi hó?

Dr. Fűry Lajossal, mint nyalka húszárral találkoztam utoljára Szombathelyen és bizton reméltem viszontlátását a találkozó, irodalmi esten. Sajnáltam elmaradását, hisz ő is a közvetlen baráti kollégák közé tartozott, mint szobatársam a Magyarországi szerkesztőségében. Nálam legalább másfél évtizeddel fiatalabb újságíróként került a laphoz és eleinte jelentéktelen beosztásban, a közgazdasági rovatban dolgozott. De színes riportjaival, novelláival hamarosan kimutatta orosz-lánkörmeit. Azt azonban kevesen remélhették, hogy az amerikai magyarság, sőt az egész világemigráció legismertebb írói sorába emelkedjék.

Az elmaradt müncheni viszontlátás New Yorkban következett be az ötvenes évek elején, amikor felfedezett és felkeresett. Összinté örömmel láttam vendégül és az emlékezések során értesüléseink összerakásával próbáltuk megállapítani, ki maradt életben, ki pusztult a szerkesztőség tagjai közül. Azt azonban egyikünk se tudta, hogy a budai, Hunyadi János-úti ódon palota, melynek második emeletén éveken át dolgoztunk együtt, megmaradt-e a budai ostrom bombázáporában? Arról már kapunk értesülést, hogy a hatalmas Regent-palota a pincéig, óvóhelyig teljesen elpusztult és kedves szerkesztőségi titkárnőnk: a szőke Sárika — a költségek címén kapott összegek „Zöld cédu-

lainak” kiállítója — az óvóhelyen férjével: Dr. Bolla István orvossal együtt annyira megsemmisült, hogy csak ékszereikről tudták agnoszkálni őket. Sajnálattal, részvéttel emlékeztünk meg róluk éppúgy, mint a fiatalok közül hősi halált halt önkéntesről: Laky Laciról és a tartalékos tüzérhadnagy Gábry Laciról. Még a háború előtt halt repülőhalált Molnár Béla kollégánk, tart. repülőhadnagy, aki helyettem ment a debreceni repülőnapra és zuhant le még hat kollégánkkal együtt. Ugyancsak részvéttel szoltunk Dr. Pethő Sándorról, aki a Magyarország főszerkesztői posztját az általa alapított Magyar Nemzet szerkesztésével cserélte fel és Balatonfüreden autószerencsétlenség áldozata lett. Szegény Sándor, antibolsevista könyvek és cikkek írója, megfordulhat a sírjában, ha látja, hogy lapját Tibor fiával együtt, — akit mint Ludovikást láttam nála — miként állították a kommunista rendszer szolgálatába. Elődjének: Milotay István-nak lágerlakó sorsáról adott tájékoztatómat is sajnálattal halotta Lajos az éjszaka csendjében, Manhattan 54-ik utcai lakásunkon.

Néhány derűs megjegyzés után újra elborulnak az arcok, amikor Pethő utódáról, a kormánypárti „Függetlenségtől” jött Hubay Kálmánról, a volt kiadóhivatali vezérigazgató vitéz Baky Lászlóról és a főmunkatárs Jaross Andorról esik szó, akik a sztalinai bosszú első tobzódása idején áldozatul estek. Megkönynyebbülést jelentett, amikor beszámoltam a lindaui és a new-yorki magyarmentő munkáról, kulturális és irodalmi tevékenységünkről és elismeréssel szólhattam Bodán Margit áldozatos munkájáról. Vendégem sok élménnyel térhetett vissza Washingtonba.

Lajos is nehezen, kétkézi munkával kezdte amerikai életét. Egy magyar hentesnél kolbászt töltött a jogásznak készült író. Aztán egy filmekkel foglalkozó vállalkozóhoz került s úgy bele-tanult, hogy a kongresszusi könyvtár filmesztályán jutott megbecsült pozícióhoz. Közben Csutorás László barátunk segítségével megjelent és kedvező fogadtatásra talált „Árva Magyar János” című könyve, melyet nemsokára másik kettő követett.

Sajtóvonalon először a derék Szántó Lajos szövetségi elnök kezébe került Népszavával kapcsolatos tervben vett részt, ez azonban a tulajdonos halálával meghiúsult.

Amikor komolyra vált a napilapmozgalom, lelkesen csatlakozott és a távolból is tevékenyen részt vett Ft. Galambos Józseffel és Fáy Zoltánnal együttes küzdelmünkben. Velünk örült, amikor a nagy aknamunka ellenére megjelenhetett a Szabad Magyarország. Megbeszéléseinken való részvétele, new-yorki útjai során vele tudtam megtárgyalni a szakkérdéseket és a szerkesztőségi munkában való aktív részvételével Washingtonból is sokat tudott segíteni. Azzal a kollégialis barátsággal dol-

gozhattunk együtt, melynek szálai a budapesti Magyarságnál szövődtek. Különösképpen jelentőssé vált aktivitása, mikor a lap átesett az első két buktatási kísérleten és megszabadult hűtlenné vált jövevény munkatársaktól, viszont rám néhány ember feladata hárult, a szerkesztéshez pluszként kis nyomdánk irányítása, sőt legfontosabb munkakörének aktív gyakorlása.

Füry Lajos szépirodalmi írásai mellett — melyekből „Az ördög lakomája” c. könyvét egészében közöltem, — Kispesti Pál néven írt külpolitikai riportjaival, sőt egyidőben a külpolitikai rovat vezetésével értékes, rendszeres honoráriummal dotált munkatársam volt. Ez a világnézeti ellenfelek előtt nyilván nem maradt titok és Lajos is kapott támadást sajtójuktól. Közben egymás után jelentek meg sikeres könyvei és megkezdte világtárazását.

A hatvanas évek derekán európai körútra indult. Vonattal érkezett a new-yorki Pennsylvania-állomásra, ahonnan párommal együtt vittük ki kocsin a nemzetközi repülőtérre, melyet akkoriban neveztek el a kubai szovjet atomröppentyűket visszaparancsoló és Berlinben erős kommunista-ellenes beszédet mondó, texasi útján Dallasban meggyilkolt fiatal Kennedy elnökről. Üzentem a felkeresni kívánt kollégáknak s lapon jelezte, hogy ott járt Ráttkaynál, Marschalkónál, Fialánál és itthon majd részletesen beszámol.

Amikor aztán levele jött, abban sokkal kevesebb szó esett az európai útról, mint arról, hogy távollétében leégett a háza. „Véletlenül” már megint emigráns magyar írónál járt a vöröskakas. Lajos kiheverte a csapást, a marylandi Silver Springen újraépült a ház és tán még szebb lett, mint a régi. Lajos erőteljesebben bekapcsolódott az amerikai magyar közéletbe és az A.M. Szövetség országos főtítkáráként, majd igazgatósági tagjaként harcol elnyomott nemzetünkért. Közben egymás után jelennek meg könyvei és irodalmi értékét nemcsak az olvasók becsülik meg, hanem a Clevelandon alakult Árpád Akadémia is, mely kitünteti, irodalmi főosztálya elnökekül is választja.

Mindvégig fennálló barátságunknak érdekes emléke fűződik drága párommal együttes utolsó látogatásunkhoz virágos Silver Spring-i otthonában. 1971 szeptemberében — visszatérve vermonti üdülésünkről — néhány napot töltöttünk a Washington térszomszédjában lévő Bowie községben a rokon Pádár György tanár vendégségében, kellemes kirándulásokkal és teniszpartikkal fűszerezetten. Közben eljött szept. 24-e, hetvenhatodik születésnapom és Gyurkáék ennek megünneplésére társasvacsorát rendeztek, melyre Lajosék is meghívást kaptak, nemcsak kedvemért, hanem azért is, mert a két feleség azidőben egyetemi könyvtárban együtt dolgozott s köztük is barátság állott fenn. Lajosék azonban közbejött fontos közérdekű feladat miatt nem

jöhettek és másnapra hozzájuk hívták társaságunkat.

Másnap délután Lajoséknál nagyobb magyar társaságot találtunk, amellyel aztán a Washington-i híres Csikós vendéglőbe hajtottunk ünnepi vacsorára. Ott egy hosszú asztalt megtöltött társaságunk, mely Lajossal az ismert íróval, közéleti vezetővel élén igen otthonosan érezte magát s a tulajdonosnő is közénk ült és figyelmével kitüntetett.

A vacsora alatt „úri cigánybanda” muzsikált magyar nótákat. Lajossal egymás mellett ültünk s emelkedett hangulatban is idézhettük régi hazai és harcos amerikai emlékeinket. Lajos — Kispesti Pál, akit baráti körben Pajának becéznek — egyszer csak így szólt:

— Petres Judittal elindítjuk a Képes Magyar Világhíradót, hogy írásban és képből feljegyezzük a szabad nagyvilág magyar eseményeit, kiemelkedő magyarok tényeit. Kérlek, írd te is nekünk.

Megígérttem, majd mikor eljött az ideje, meg is tartottam. És most nem Lajos küldötte hozzám írásait, mint régen, hanem én hozzá, illetve később szerkesztőtársa kérésére — mert Lajos irattömegében könnyen elkeverednek — Judithhoz az ohioi Twinsburgba. Kaptam is értük tőlük köszönetet, néhány ott megjelentért is díszokleveles kitüntetést az Árpád Akadémia bírálói nyomán a clevelandi magyar kongresszustól.

De most még a Csikós étteremben poharazunk magyar nóták mellett. Amikor a vacsorázó közönség nagy része távozik, a prímás a mi asztalunknál húzza. Hegedűje nyomán felcsendül drága párom kedves, szép hangja és egy, mellette ülő fiatal sporttanár csatlakozik hozzá. Bús és vidám magyar dalaik igazi magyar hangulatot hoznak az amerikai főváros divatos éttermébe... és régi szép vagy fájó hazai emlékeket keltenek bennünk. A férfiak — Lajos is — kissé mélyebben néznek a pohár fenekére asszonyaik fejcsóváló figyelmeztetései közepette.

A dalok pedig a késő éjszakába nyúlóan végeláthatatlan sorban hangzanak fel és engem emlékeztetnek a lindai zenés, munkás éjszakákra, amikor zongora hangjai mellett készültek szép ruhák.

... És a nótázás után fél évvel, amikor égbeszálló angyali párom ajkán örökre elnémult a dal, a sok őszinte részvétmegnyilatkozás közt Lajos a Szövetség, az amerikai magyarság nevében is hangsúlyozza, hogy távoztával nemcsak a családot, hanem az egész magyar emigrációt súlyos veszteség érte. A legsúlyosabb engem, aki ezt a könyvet halálos ágyánál vittem közel a befejezéshez, mert semminek se szabadott változni körülötte, nehogy megsejtse az eltitkolt végzet közeledtét...

Teltek az évek és a nyugdíjbavonult Lajosból még inkább világotutazó író lett változatos, érdekes területekhez fűződő té-

mákkal, sorban megjelenő könyveiben. Megjelent a Szabad Magyarországban egészében közölt „Ördög lakomája” és nagyrészt szintén közölt „Köd”, aztán többi könyve, köztük a „Rio Seco”, „Arácsi csodakút”, „Forgószél”, „Hotel Kensington” és a többi után nagy történelmi regénye: a kétkötetes „Bécsi színház”, majd Árpád fejedelemről szóló könyve, hogy aztán 1979-ben a pittsburghi Magyarországon megkezdje amerikai életének történetét, melynek eddig megjelent részében szól az ellenséges támadások pergőtüzében születő Szabad Magyarorságról is.

A csodával határos — de persze könyvei kelendőségével magyarázható, — hogy az emigrációs nagy nehézségek közepette Lajosnak jelenhetett meg a legtöbb könyve. Igaz, ezek se egykönnyen. Néha panaszkolta is, hogy hol a nyomdával, hol a könyvkötővel volt baj. Így a kétkötetes történelmi könyvének óriási szedésmunkáját egyik könyvkötőtől a másikhoz kellett szállítani. Utóbb is kitört panaszja egyik leveléből:

— Szomorú, hogy a magyar emigráció nem tudott megteremteni egy nagy könyvkiadóvállalatot és az íróknak maguknak kell gondoskodni tőkéjéről, terjesztéséről. Ennek keserveiről huszonnyolc könyvem megjelenése során bő tapasztalatot szerezhettem.

Igen, sajnos, sem Amerikában, sem Európában nem található könyvkiadóvállalat, mely vállalná a költséget, gondot. Ez mind az íróra hárul.

A könyvkiadás kietlen sivatagában oázis a Szépművészeti Céh, az írói közösség, melyet áldozatos tagjainak évi tagdíjai is segítenek a kiadásban.

— — —
Dr. Maróthy-Meizler Károlyt, az egykori Pesti Újság tulajdonos főszerkesztőjét és országgyűlési képviselőt joggal vártam a találkozóra, hisz az országgyűlés felsőházi és képviselő tagjait különvonat vitte Sopronból nyugatra. Azon az 1945. március 28-ai virradó estén, amikor családommal a sopronihoz hasonló bombázó után gyalogosan indultunk. Az országgyűlés tagjainak a bombázó gépek közeledtével a vonatból a mezőre kellett menekülniük. Szerencsére a vonatot nem érte találat és késéssel elindulhatott a honatyákkal. A soproni izgalmakat Nyirő József írta meg, a hasonló szombathelyieket a gyalogosan kezdődő, állandóan géppuskázott vonatokon folytatódó menekülésünket én írtam meg „Lángoló tavasz” c. könyvemben.

Később tudom meg, hogy az országgyűlés vonata hiába indult késéssel, Maróthy Kárcsi barátom így is lekészte a kocsiját indult utána, amíg el nem vették tőle is. Vele, akivel fiatal kortól a katolikus mozgalmakban és sajtóban, a Magyar Holnap társaságban és táncos együttlétek során kifejlődött barátság

kötött össze, a soproni menekült országgyűlés meglátogatásakor találkoztam utoljára.

Ott láttam a budapesti parlament után újra, a városháza közgyűlési termében tartott ülésen vitéz Imrédy Bélát és a vele együtt mártírrá lett politikus társaiból néhányat. Maróthy Kárcsival a városháza széles lépcsőjén futottunk össze. Találkozásunk — meg ahogy elnéztem a vidéki terembe szorult szegényesen ható ülést — a fényes duna-parti parlamentet, meg Kárcsinak oda vezető útját juttatta eszembe. Választási küzdelmét is, a kereszténypárt jelöltjeként, amikor mint budai jelölt-társa támogatására lementem és a keszthelyi gyűlésen kicsinyen múlt, hogy a csendőrszurony be nem hatolt az oszlásra felszólított, de nem mozduló tömegbe. Eckhardt Tiborral is megbeszéltük ezt és elmondta, hogy az ő kerületében a behatolást nem lehetett elhárítani. A két esetet aztán „Ketten egyért” c. könyvemnek „Amikor a csendőrszurony behatol” című fejezetében írtam meg.

Ilyen emlékek is átcikáztak rajtam a Kárcsival lefolyt lépcsőházi beszélgetés során. Felmerült az általa védelmébe vett Mindszenty püspök, volt kereszténypárti zalai elnök és újságíró-társunk ügye, a veszprémi főispán ostoba basáskodása, hazánk és a magunk sorsa, a fenyegető végső vész. Az is: hová jutottunk attól az időtől, amikor mint a reform-újítás tagjai a Magyar Holnap társaságban a szebb jövőt kialakítani kívánt terveket tárgyaltuk. És most a legsötétebb jövő vár ránk és hazánkra.

A viszontlátásig búcsúztunk, bár erre nem volt remény az összebombázott városban, országban és annak ezt az utolsó csücskét a földi harcok közeledtével is fenyegető helyzetében. Sajnos, nem is vált be a kevés remény. Nem jött el a találkozóra és ezt később megértettem, amikor megtudtam, hogy üldöztetése még fennállott. Még inkább, mikor Buenos Airesből megírta, hogy délamerikai kivándorlási kérését ötször utasították el. Hatodszorra aztán idegen néven, idegen papírokkal sikerült kijutnia. Szomorú.

Szabad földön aztán Maróthy képviselő úr méltóképpen képviselte a nemzet érdekét, melyre őt nemcsak írói, újságírói volta, hanem mandátuma is kötelezte. Közéletben, sajtóban tevékenykedett és a Szabad Magyarország harcát elismerő levelében felvette velem az érintkezést; írt is a lapban, ügyvéd letétele a távolból sajtóperünkben is próbált segíteni. Kérte támogatásomat két könyvéhez.

Meg is kapta, hisz mindkettő olyanról szólt, akihez közel álltam. A nagy író és szónok Prohászka Ottokárról „A napba öltözött forradalmár” címen, az üldözött és általa is védett püspökről, bíborosról „Az ismeretlen Mindszenty” címen írt érté-

kes könyvet. Utóbbival kapcsolatosan egy kis elírásra hívtam fel a figyelmét. Ferenc József király 1916 novemberében bekövetkezett halála napján a fiatal káplán Péhm József, a későbbi Mindszenty nálunk, a Szombathelyi Ujság szerkesztőségében járt látogatóban és nem az egyházmegyéjétől távol álló liberális lapnál, ahova Karcsi a látogatást áttette és a király haláláról a vezércikket én írtam, nem a másik lap szerkesztője. Szerepel ez is több más Mindszenty-anyaggal együtt „Viharban” c. könyvemben. Figyelmeztetésem nyomán Karcsi is rájött a tévedésre és új kiadás esetén helyrehozását ígérte. Ebben azonban, sok szép tervével együtt halála megakadályozta.

Matyasovszky Kornélt várhattam volna Münchenbe, hisz a francia őrszolgálat magyar századát — ahol fiammal együtt szolgált Saarbrückenben — már feloszlatták az aknafelszedés befejeztével. Ez is jellemző kortünete a felfordult világnak: az újságíró, aki a szövetséges német haderőt dicsőítette, amíg volt mit, — most ennek a haderőnek tagjaira fegyverrel ügyelt a veszélyes aknaszedésnél, mint hadifoglyokra.

Egyik bajtársuk áldozatul esett a felrobbant aknának, de Kornél baj nélkül fejezte be azt a szolgálatot, mely megmentette egy esetleges hazahurcolástól. Bárcsak a többiek: Hubay, Kolozsvári-Borcsa, Fiala is követhették volna példáját, több vezető politikussal, katonával.

Később néha elem került a filmszakmában elhelyezkedett Kornélnak egy-egy cikke — Horthyról is — melyben szolgálta nemzeti érdekeinket.

Amikor azonban őt is, mint minden jobboldali kollégát, meghívtuk a Szabad Magyarság cikkírói gárdájába, sajnálatomra azt üzenté Marschalkóval német földről, hogy addig ő nem hajlandó írni a lapban, míg ott Ráttkay is ír.

Ejnye, hát otthoni ellentéteket az emigrációs nehézségek se tudtak eloszlatni? Ennek oka a Magyarság szerkesztéséhez nyúlt vissza. A jótollú, széles látókörű, tudós Ráttkay, aki egyetemi magántanár is volt, — hetilap-szerkesztés után került a napilapszerkesztőségének élére. Nem ismerték, bizalmatlanul fogadták és ezt tanáros módszerével nem tudta eloszlatni. Sőt, fokozta, hogy mindig mást kívánt a újságíróktól, mint amit megírtak. Végül a szerkesztőség tagjainak többsége ellene fordult, a lapvezetőség Matyasovszkyra bízta a szerkesztést, nevét — egyedül a magyar sajtóban — mint helyettes felelős szerkesztőjét feltette a lapra, Kálmánra pedig a külpolitikai rovatot és kommentárt bízta.

Elképzeltető, hogy Ráttkay nem lelkesedett ezért és kényeszerű „helyettesével” nem volt jó a viszonya. Mivel Kálmán állandó cikkírónk volt, Matyának, sajnálatomra, nem jelent meg

cikke lapunkban. Másutt is ritkán találkoztam írásával. Magyar vonalon. Annál többet írt a nyugatnémet lapokba mint külpolitikus. Ott is védte a magyar érdeket.

Dr. Ráttkay R. Kálmán annál többet írt lapunkban, melynek születése előtt német földre szeretetsomagokkal és sajátomból, meg gyűjtésből dollárral is segitettem, amit „hű bajtársként és igaz barátként” aposztrofálva köszönt. Közérdekű leveleiért havi száz márkának megfelelő honoráriumot kapott. Ennek elvesztése feletti haragjában a laptragédia idején bajtársiatlan támadó leveleket írt s elképzelt fantasztikus számok alapján pazarlással is vádolta a vezetőséget, mellyel már korábban is volt afférja.

Hozzám írt rövid levelére parlamentáris hangú választ kapott, melyben a legnagyobb szemrehányás az volt, hogy hű bajtársak, igaz barátok a bajban is azok maradnak. Ellenben Dr. Barkóczy Ferenc igazgatósági elnökhöz, Prileszky István kiadóhivatali vezetőhöz és Dr. Hilberth Bélához intézett hosszabb leveleire a hivatalos számok pontos feltárásával és az inszinuációk visszatartásával bő kioktató válaszokat kapott, melyeknek s éveken át tartó levelezésünknek másolatai mint korrajzos tünetek megtalálhatók archivumomban.

Öszintén sajnálom, hogy a hű krónika érdekében ezeket meg kellett írnom. Kétszer is elvettem részletesebben megírt szöveget azzal, hogy hallgatok e szomorú dolgokról. Mégse tettem meg a vádolt lappal és önzetlenül, áldozattal dolgozó vezetőivel szemben. Mert ha valahol megragadtak téves levelek — s erre mutatnak is jelenségek, — akkor ezeket igazságként fogadhatják el, megfelelő cáfolat hiányában.

A belső, egyéni dolgokon túl, melyek a jövődöt nem érdeklik, nyilvános írói, újságírói működése során Ráttkay is híven szolgálta a nemzet ügyét. Végül egy svájci magyar folyóiratban s a Hídfőben. Szépen emlékezett meg Horthyról is. Közzétette a nyugati államfökhöz intézett üzenetét is, melyben a szovjet hódítás megakadályozását kérte. Nem hallgattak rá és bekövetkezett az, amit megjósolt.

Oláh György szintén nem jött Münchenbe. Mint az „Egyedül vagyunk” című folyóiratának szerkesztője és a Magyar Megújulás (Imrédy) párt országgyűlési képviselő tagja hasonlóan kényes helyzetben volt, mint Maróthy és talán már útban is volt Dél-Amerika felé. Ott fedeztük fel később Argentínában, Cordoba táján, ahol párom unokaöccsének: Gerő Bélának, lovagkeresztés doni hős századparancsnoknak, aki három orosz gyűrűn verekedte át magát századával, majolika, kerámiagyára volt. Biztattam is őket az érintkezés felvételére.

Hogy Oláh Gyurka hasonló nehézségek közt jutott-e ki Ar-

gentinába, mint Maróthy, azt nem tudom, de azt igen, hogy az írói nevek korszakában öt féle írói nevet is használt cikkei-nél az emigrációs sajtó különböző orgánumaiban.

A Szabad Magyarországban azonban legtöbb írása eredeti ne-vén jelent meg. Több szép színes riportja is. Amikor ezt kértem tőle, örömmel üdvözölte a kívánságot, mondván: dörgedelmes vezércikket minden politikus tud írni, de színes riportot, mely fő vonzóereje a lapnak, — csak elhivatott, hivatásos újságíró írhat. Oláh Gyurka aztán az volt, s nemcsak tudott, de valóban írt is sokat a nemzet védelmét jelentő politikai, történelmi cik-kei mellett. Ezekkel és egy könyvével is jól képviselte a nemzetet. És erre öt újságírói hivatása mellett a magyar országgyűlésre szóló mandátuma is hivatottá tette. De mivel ebből még ő se tudott megélni, létfenntartását egy német autógyár képviselete biztosította.

Oláh Gyurkával és egyik otthoni kollégával — Török Sán-dorral — kapcsolatos érdekes emlékemet egyszer felújítottam. Török Sándor Erdélyből jött és egy könyvével, mely az ottani magyarság szörnyű elnyomását tárta fel, kedvező fogadtatásra talált a Magyarországon szerkesztőségében, ahol hosszabb időn át jó megértésben dolgoztunk együtt. A 2. világháború idején később átment a liberális zsidóság nagy lapjához, az „Újsághoz”, s amikor ennek zsidó munkatársait német követelésre internáló táborba vitték, ő is odakerült velük. Ezt megtudtam és Oláh Gyurkát kértem, hogy mint befolyásos képviselő tegyen lépé-seket Török kiszabadítására. Szívesen megígérte.

Amikor egyik kora délután a MTI-ből a Magyarországi Aradi-utcai szerkesztőségébe menet felszálltam a villamosra a Sándor utca sarkán, észre vettem a hátsó peronon Törököt. Láttam, ő is észre vett, de elfordult.

Ráköszöntem úgy, ahogy szoktam: — Aggyisten kollégám! — Meglepetten fordult felém és vonakodva nyújtott kezét.

— Ön kezét mer fogni egy ilyenekkel, — mondta keserű han-gon és elvéve melléről az oda szorított aktatáskát, a kabátján lévő sárga csillagra mutatott.

— Miért ne mernék, — válaszoltam, — hisz mertem inter-veniálni is önért. Örülök, hogy Oláh Gyurka lépése sikerrel járt és ön szabad. Köszönje meg neki. — Köszönöm, — válaszolta — de ez tévedésből került ide.

A rövid úton tábori tapasztalatairól szólt, nem panaszkodott, hanem azt említette: meg tudná mondani, hogyan foglalkoztat-hatná eredményesen az internáltakat. — Irja meg Gyurkának, — búcsúztam tőle és az Andrassy-útnál átszálltam a földalattira, mely gyorsan röpített az Oktogonig. Ezidőben vettem hasznát annak, hogy a földalatti felügyelőbizottságában, ahol a főváros közönségét képviseltem, sikerült kisürgetnem a Ferenc József

király jelenlétében a Milleniumkor megnyílt földalatti járatainak gyorsítását az öreg motorok kicserélésével.

Török kollégáknak használt a rövid internáltság, mert így elnézték azt, hogy a Magyarországnak is munkatársa volt és a rádióban szerepelhetett. Innen azonban visszavonult a semlege-sebb Statisztikai Hivatalba. — Hasonló volt az esete az opera-énekes Komárominak. A német megszállás idején nem lehetett elhárítani az Operától való elbocsájtását s ez orosz megszállás alatt meghozta számára az Operaház igazgatói állását.

Stirling György neve azzal kapcsolatban merült fel a talál-kozáson, hogy Szitnyai Zoltán a rá szabott öt évből négyet kitöltött és kiszabadult, de még több kollégánk ül a sztalini börtönökben, élükön Fialával. Marschalkó Lajos említette, hogy köztük van a tehetséges fiatal Stirling György is, aki 1943-ban náluk kezdte újságírói pályáját a Függetlenség szerkesztőségében, aztán át-ment a Magyar Nemzethez, majd az orosz megszállás idején a kisgazdapárt sajtóosztályán és lapjainál dolgozott, de éles kom-munista-ellenes magatartása miatt 1947-ben hat éves fogságot róttak rá. Egy, a szüleit jól ismerő hölgy is sok jót mesélt róla kicsi korától, amikor a budai bástyasétányon kocsijában sétáltatta a kis Gyurkát.

Igy aztán, amikor az 56-os szabadságharcban való részvé-tele és — ennek orosz eltiprása után — kimenekült és Ameri-kába került, itt megjelenő írásait figyelemmel kísértem. An-nál inkább, mert több helyen megjelenő írásaival és szorgal-mával kissé a múltamat idézte.

Aztán szomszédos hasábokon jelentek meg cikkeink és azo-nos fórumtól kaptunk írásainkért elismerő kitüntetések. Gyur-ka megalapította és már negyedik éve szerkeszti a Független Magyar Hírszolgálat című nyomtatott lapját, melyben tájé-koztatót ad a magyarországi eseményekről és híreit világszerte átveszik a lapok.

Ugyancsak az ő ügybuzgalmából alakult meg 1978-ban ügy-vezető titkárságával a Szabad Magyar Újságíró Szövetség, mellyel kapcsolatosan lett szoros az együttműködésünk a ve-zetésben való részvétel és tanácsaim kérésével. Korábban a clevelandi Magyar Társaság indítványomra megvalósította az újságírók adattárát, almanach-kiadási tervekkel. Gyurka mint meghívott alapító tag segítségemre volt a hangkönyvtári ak-cióban is és több hazafias szervezetben működik. Az 1979 janu-ári nagy hóesés során, amikor Washingtonban — ahol a Nixon elnök ügyében híressé vált Watergate Hotel tisztviselőjeként keresi kenyerét — megszűnt minden közlekedés, életét komoly veszély fenyegette. Súlyos gyomorvérzést kapott. Mentő se mű-ködhetett s az utolsó percekben tűzoltókocsi szállította kór-

házba. Így megmentették. Három heti kezeléssel állították talpra. Rá jellemzően írta aztán nekem: arra büszke, hogy lapjai ezidő alatt is hiánytalanul megkapták cikkeit. A nemzet képviselésében — a keresztény, nemzeti gondolathoz ragaszkodva — Stirling Gyurka becsülettel megteszi a magáét és tőle még sokat várhat a magyar emigráció.

Dr. szenterzsébeti Szakáts István kollégánk — román börtönből szabadulva sok kaland után eljutott a Bodeni-tó vidékére, ahol hosszú idő múltán örömmel találkoztunk, de nemrég érkezvén, nem volt annyi mozgási szabadsága, hogy Münchenbe is elmehetett volna. Emlegettem és beszélünk romantikus életéről, az ú.n. reformnemzedék küzdelmeiben való együttes részvételünkről. És még előbből, az első kommün alatti ellenforradalmi élményekről.

Pista menekülése, bujdosása során a szovjethez állt románok fogságába került, ahonnan hosszú szenvedés után sikerült megszöknie és sok kaland nyomán Lindauba jutnia. Itt felült és Amerikába is átkerült régi kollégialis együttműködésünk. Az első közt csatlakozott sajtómozgalmunkhoz. Clevelandon, ahol tisztviselőként élt, a magyar mozgalmak élén jeleskedett Wass Alberttel együttműködésben. Elnöke lett az Erdélyi Szövetségnek, cikkírója és igazgatósági tagja a Szabad Magyarorságnak. Az 1970-es évek elején bekövetkezett halála nagy vesztesége volt emigrációnknak.

Dr. Szathmáry Lajossal, az Egyedül Vagyunk fiatal munkatársával München helyett New Yorkban találkozhattam, ahol meghívtuk előadás tartására az Irodalmi Kör estjére és Farkas Pista helyett most már velünk működött együtt. Kenyérkereső foglalkozása persze szintén más volt, de akadt egy kis köze a nyilvánosságához. A 9-es televízió állomás vezérigazgatójának lett a szakácsa. Ott látogattam meg a vezérigazgató nagy szobája melletti szűk szobában, mely éléstár és konyha volt, ahol Lajos engem is vendégül látott. Ugy látszott, már értett a szakács művészetéhez.

Aztán Connecticutba került, majd Chicagóban tűnt fel. Közünk a legjobb foglalkozást választotta. A szakácsművészet professzora lett, különböző egyetemeken tartott előadásokat, szakácskönyveket írt és aranybánya lett a híres chicagói Bakery nevű magyar vendéglője.

Vagyont szerzett, melyből társadalmi szervezetet, magyar iskolát tart fenn, sok jó magyar ügyet pártfogol. Nagy könyvtára és archivuma a jelentős magángyűjtemények közé tartozik. Nem volt alkalmam mindezt látni, részleteket nem is tudok, mert levelezésünkben Lajos elég szűkszavú és az a terve

se sikerült, amikor 1978-ban azt írta: tán dolga lesz New Yorkban és akkor nagyon szeretne velem találkozni. Az kétségtelen, hogy Szathmáry Lajos kiválóan látja el a nemzet képviselését.

Dr. Szitnyai Zoltánt, aki a háború utolsó szakában a „Pest”-nek volt egyik szerkesztője, annál nagyobb szeretettel vártuk a találkozóra, mert tudtuk, hogy Rákosi börtönéből pár hónapja szabadult és a már korábban osztrák földre került felesége: Gitta segítségével sikerült kimenekülnie. Később tudtuk meg: azért se jöhetett, mert az üldözés még itt is követte s csak nehezen lehetett elhárítani, hogy vissza ne dobják. Aztán a szép alpesi városban, Salzburgban tudta megvetni lábát, melyhez engem is úti, majd menekülési emlékek fűztek.

Zoltánnal nagyon szerettem volna találkozni, mert ő is az ifjúkorból való baráti kollégák közé tartozott. Az első világháború idején ő a győri püspök lapjánál dolgozott, én a szombathelyi püspöknél. Akkor ismertem meg, amikor a vas megyei Újságírók Szindikátusa — melynek titkára voltam — kari értekezletre győri kirándulást rendezett. Csizmadia László elnökkel a szűkebb körű kollégák közül velünk volt Finta Sándor költő, Gyuk Pál, a pap-kolléga és Dr. Mészáros Hugó, Ősz Iván néven szintén költő, aki először vitte közlésre novelláimat s akiből később Szombathely polgármestere lett.

A győri kollégák közül három maradt számomra emlékeztető — akiből az emigrációnak is ismert szereplői lettek: Szitnyai Zoltán, Közi-Horváth József és Pohárnok Jenő. A leghíresebb köztük Zoltán.

A győri találkozóknak a szellemieken kívül maradt egy materiális emléke is. A kollégák a helyi gyárban egy-egy rúd szálamit szereztek számunkra, ami jelentős volt a háború harmadik évének élelmezési nehézségei közt s számomra jó anyagot adott a szerkesztőségi éjjeli pótvacsorákhoz.

Abban az időben jelent meg Zoltán első novellás könyve „Az én arcom” címmel és ezt követte hat. A Kisfaludy Színház három színdarabját mutatta be. Egyike lett a legtermékenyebb és legolvasottabb íróknak. Évenként előbb egy, aztán két, sőt 1940-ben három könyve is megjelent. Otthon összesen huszonhat. Közülök a legsikeresebbek filmre is kerültek. Így a Kegyelmes úr rokona, a Jelmezbál, az Ötös órház és a Tánc. Utóbbi Rómában. Az emigrációs években 1950-től, a Titkok tolvajától a Szellemi tájakon-ig tizenegy. Ugyanakkor számos lapban, folyóiratban sorra jelentek meg érdekes írásai. A Szabad Magyarorságban is, párjának pedig Érs Kata néven riportjai. A kiváló író előadásain is a hálás olvasók szeretete vette körül. Több regénye fordításban világszerte kedvező fogadtatásra talált, így olaszul hat könyve is megjelent.

Emigrációs terméséből legközelebb állt hozzám a még szép kézírással „szeretettel” dedikált „Örzök a vártán” és már remegő kézzel „baráti szívvel” dedikált „Szellemi tájakon” című pompás korrajza, melyekben régi közös emlékeink, meg Ady-tól Sértő Kálmánig olyan költők, Herczeg Ferentől Hatvani Lajosig olyan írók meg közéleti emberek szerepelnek, akikkel kapcsolatban nekem is vannak emlékeim.

Amikor Szitnyai Zoltán 1978-ban elérte 85. életévét, sajtó és közönség rendkívül lelkes ünneplésben részesítette. A fiatal Dunai Akos a Vasárnapban fellelkesülten „Isteni küldöttként” emlegette, amire szerény elhárító válaszát hangszalagon adta meg. Ifjúkori emlékeinket idéző köszöntő levelemben említettem: örülnék, ha közelebb volnánk s tüzes badacsonyival vagy tokajival koccinthatnék egészségedre. Mivel ezt az óperencián túlról csak lélekben tehetem, az aktív koccintásban helyettesítésemre tisztelettel felkérem Érs Kata kolléganőnket, drága párodát és segítő munkatársadat. Engedtesse meg, hogy a koccintáshoz néhány butéliát mellékeltem utalvány formájában nyújtsak át. És Salzburgból jött az alábbi válasz:

Kedves Pista!

„Szellemi tájakon” című könyvem már két hete ballag Tehozzád; de én csak most kulloghatok utána. Fél vakságom, évfordulóm ünneplésével járó elfoglaltság hátráltatott abban, hogy nyomban megköszönjem baráti soraidat, múltra visszatekintő emlékeződöt.

A butéliára küldött „papírt” nem hasznosíthatom óhajod szerint, mert amióta kollapszon, többszöri elvágódáson estem át, borfogyasztásom mindössze esti hangulathoz egy ujjnyi vörös bor, ötszörös szódával. Lélekben és gondolatokkal Feléd koccintok. Örülnék, ha könyvem kiegészítené Benned rólam és írói törekvésemről szerzett eddigi benyomásaidat.

Fájdalommal töltött el, amiről csak most értesültem, hogy elvesztetted életed hűséges párját.

Az én Érs Katám nélkül létezni sem tudnék, ő betűzi ki már számomra is olvashatatlan írásomat és írja gépbe azt. A könyvekből, amelyeknek olvasása életem legnagyobb kedvtelése volt, immár eltűnnek a betűk és üresnek látszó papír néz vissza rám.

Szívből kívánom Neked, hogy jó egészségben járd be további életutadat a köztünk lévő korkülönbség két esztendejénél sokkal tovább.

Baráti szeretettel öllelek és ismételten köszönöm megemlékeződöt:
Sb.1978.5.29.

Zoltán

Kedves Pista!

Igen megtisztelő, hogy kolléganőjének nevez. Annyian vagyunk ily kicsike-picike „kollégácskák” női nememből, hogy ha valaki a nagyok közül emlékszik egy névre, az már valóban siker. Dehát én igazán nem forgatom a tollat és főként nem igazi névvel, még a keresztelést is átváltoztattam. A koccintást viszont őszinte érzélemmel tettem, Maga felé is üritve poharam családi ünnepünkön.

Sok baráti üdvözzel

Gitta

Zoltán elszomorító közlésére jún. 16-án írtam hosszú választomat. És amit az élőhöz kezdtem írni, a halotthoz fejezhettem be, — mert levélírás közben jött Gitta gyászjelentése arról, hogy Zoltán június 11-én nemes lelkét visszaadta Teremtőjének; hazájáért dolgozott és szenvedett. És utolsó üdvözlétül küldhettem sírjára nemzeti színeinkben összeállított szekfücsokromat...

Az üldözött Szabad Magyarság története

A müncheni sajtótálalkozó és határozathozói, aktív szereplői közt most magam következnek. De úgy németföldi, mint amerikai sajtó, irodalmi, közéleti tevékenységem konkrétumokkal kapcsolatosan többször felmerül kultúrszerv, hétvégi magyar iskola, szabadegyetemi előadássorozat, magyarsegítés, a nemzeti becsület és igazság védelme, stb. során, így összefoglaló helyett is a legnagyobb fenyegetések, üldöztetések közepette megszületett és megjelent magyar és angol nyelvű new-yorki Szabad Magyarság történetéről szólhatok. Csak dió-, sőt mogyoróhéjban, mert a vele kapcsolatos írások sokaságából az emigrációs magyar sajtó történetének több kötete kerül ki.

Talán furcsa, hogy ez lévén amerikai életregényem legnagyobb fejezete, mégis inkább más tucatnyi krónikás könyvet írtam meg. Pedig ehhez több kész részletem, krónikás feljegyzésem, FBI-hoz, kongresszusi bizottsághoz szóló részletes beadványom és írásos tanúvallomások sora áll rendelkezésre. És éppen ezért nem törekedtem könyvekben való összeállításra. Mert a számos dossziét megtöltő kész anyag megfelelő csoportosításával, kevés összekötő szöveggel bárki írástudó által hasonlóan feldolgozható, mint ahogyan nagy regényírónk: Jókai Mór az „Egetvivő asszony szív” című regényében a kuruckapitányból lett nábob Baranyi történetét feldolgozta családi levéltár adataiból.

Mivel más, befejezésre váró feladataim magas koromban kevés reményt adnak arra, hogy a laptörténetet könyvben feldolgozhassam, felhívtam az anyagra a tehetséges és a fiatalabbak közt a legszorgalmasabb kollégám: Stirling György figyelmét. Ebből is kitűnik, miként igyekeztem ellátni a nemzet képviselését, amelyre egyébként némi felhatalmazást adtak azok a budai szavazók is, akiknek szavazatai alapján egykor a kereszténypárt listáján a főváros, meg az ország parlamentjének pótképviselője lettem.

A Hungária szerkesztőségi értekezletén határozatba ment javaslatom alapján Amerikába indulás előtt aláírási ívet köröz-